

† **Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη**, Γεώργιος Κ. Σπυριδάκης (1963-1972). Τὸ Ἀρχεῖο Χειρογράφων Συλλογῶν Πρωτογενοῦς Ὑλης καὶ τὸ Σπουδαστήριο Λαογραφίας (κατάθεση ψυχῆς), (Georgios K. Spyridakis (1963-1972). *The Archive of Manuscript Collections of Folklore Material and the "Spoudasterion"* [Study, specialized library] of the Faculty of Philology at the National and Kapodistrian University of Athens), ΕΚΕΕΛΑΑ, τόμ. 33.

Περίληψη

Ὁ Γ. Κ. Σπυριδάκης (Διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου / Κέντρου Ἐρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1957-1969) μὲ τὸ ξεκίνημά του ὡς ἑκτακτος καθηγητῆς τῆς Λαογραφίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὸ 1964 ἔχει νὰ ἐπιτελέσει ἓνα ἐπίπονο ἔργο, ἀρχίζοντας μάλιστα ἀπὸ μηδενικὴ βάση. Νὰ βελτιώσει τὴ θέση τοῦ μαθήματος τῆς Λαογραφίας ποὺ βρίσκεται σὲ μειονεκτικὴ θέση στὸ πρόγραμμα σπουδῶν καὶ νὰ δημιουργήσει Ἀρχεῖο πρωτογενοῦς λαογραφικοῦ ὑλικοῦ, Σπουδαστήριο Λαογραφίας, Μουσεῖο καὶ Ἀρχεῖο δημῶδους μουσικῆς, ἐγγράφων, φωτογραφιῶν, φωτεινῶν διαφανειῶν, μικροφωτογραφιῶν κ.ἄ.

Λέξεις κλειδιά: Γεώργιος Κ. Σπυριδάκης, Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο / Κέντρον Ἐρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Σπουδαστήριο Λαογραφίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Κείμενο

Ἡ Γνωριμία

Πέρασαν 30 χρόνια ἀπὸ τὴν 29^η Ἰουνίου τοῦ 1975, ἡμέρα ἐκδημίας τοῦ Γεωργίου Κ. Σπυριδάκη, τοῦ σεβαστοῦ-ἀγαπημένου δασκάλου καὶ προϋσταμένου μου ἀπὸ τὸ 1965-1972.

Τὰ λόγια ποὺ γράφονται, ἀντὶ γιὰ λίγα λουλούδια, ἀποτελοῦν θύμηση ἀγαθῆς συνεργασίας καὶ ἔκφραση βαθειᾶς εὐγνωμοσύνης. Εἶναι κατάθεση ψυχῆς. Ἕνα ἀφιέρωμα μνήμης.

Τὸν καθηγητὴ Γεώργιο Σπυριδάκη γνώρισα τὸ 1963 ὅταν ἐκεῖνος ὡς ὑφηγητῆς δίδασκε δημόσιο καὶ ἰδιωτικὸ βίο τῶν βυζαντινῶν καὶ ἐγὼ ὡς φοιτήτρια παρακολουθοῦσα τὰ προαιρετικὰ μαθήματά του ἕως τὸ 1964 ποὺ ἐκεῖνος ἐξελέγη ἑκτακτος καθηγητῆς τῆς Λαογραφίας κι ἐγὼ ἀποφοίτησα ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο.

Τὸν Μάιο τοῦ 1965 συμμετέχουμε ἀπὸ κοινοῦ σὲ μία πανεπιστημιακὴ ἐκδρομὴ. Μᾶς δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπικοινωνήσουμε καὶ νὰ ἀνταλλάξουμε, ἐὰν εἶναι δυνατόν, ἀπόψεις γιὰ τὴ Λαογραφία. Ὁ

Σπυριδάκης ένας καταξιωμένος επιστήμων και ἐγὼ ἀπόφοιτος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ ἀπλῶς βιωματικὴ γνώστης στοιχείων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς πατρίδας μου τῆς Ηπείρου, λόγω καταγωγῆς καὶ οἰκογενειακῆς ἀγωγῆς.

Στὴν ἐκδρομὴ θεμελιώνεται ἡ ἀρχὴ μιᾶς συνεργασίας καὶ μιᾶς σεβαστικῆς ἐκτιμῆσεως καὶ ἀγάπης ποὺ θὰ διαρκέσει ἕως τὸν θάνατό του.

Λίγους μῆνες ἀργότερα μὲ προσλαμβάνει βοηθὸ του (ἀπὸ τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1965 – Ἀπρίλιο τοῦ 1966 ὑπηρετῶ ἀμισθί). Εἶμαι ὑπερήφανη ποὺ θὰ γίνω ἡ πρώτη βοηθὸς τῆς τότε Ἐδρας Λαογραφίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ποὺ μὲ τὸν Σπυριδάκη θὰ λάβει σάρκα καὶ ὄστα (ὁ προηγούμενος καθηγητὴς Λαογραφίας, ἀείμνηστος Γεώργιος Μέγας, δὲν εἶχε γραφεῖο).

Τὸ φορτίο αὐτῆς τῆς πρωτιᾶς μὲ βαραίνει ἀφάνταστα.

Ἐδρα Λαογραφίας

Ὁ Σπυριδάκης μὲ τὸ ξεκίνημά του ὡς ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς Λαογραφίας ἔχει νὰ ἐπιτελέσει ἕνα ἐπίπονο μεγάλο ἔργο. Ἄθλο, μπορῶ νὰ πῶ, ἀφοῦ ἀρχίζει ἀπὸ μηδενικὴ βάση.

Τὸ μάθημα τῆς Λαογραφίας βρίσκεται σὲ μειονεκτικὴ θέση στὸ πρόγραμμα διδασκαλίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ παρὰ τὸν σθεναρὸ ἀγῶνα τοῦ Σπυριδάκη γιὰ βελτίωση τῆς θέσεως τῆς Λαογραφίας, ἐλάχιστα ἐπιτυγχάνει.

Ἡ κακοδαιμονία τῆς τύχης τοῦ μαθήματος δυστυχῶς συνεχίζεται μέχρι σήμερα μὲ τὸν παραμερισμὸ του ἀπὸ τμήματα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ ἄλλων περιφερειακῶν Πανεπιστημίων.

Ἐνα ὑπόμνημα-πρόταση τὸ 1967 γιὰ τὴ σημασία τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν ἀξία τοῦ μαθήματος τῆς Λαογραφίας στοὺς Θεολόγους δὲν ἔγινε ἀποδεκτὴ, ἀν καὶ ἀναγνωρίσθηκε ἀπὸ τὴ Θεολογικὴ Σχολὴ ὅτι: «τὸ μάθημα εἶναι συντελεστικὸν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν κατάρτισιν τῶν φοιτητῶν» τῆς¹.

Ἡ τότε Ἐδρα Λαογραφίας καὶ μάλιστα ἔκτακτη εἶναι ἄστεγη καὶ πρέπει νὰ ἀποκτήσει τὸν δικό της χῶρο, τὴ δική της ὄντοτητα καὶ οἰκονομικὴ αὐτοτέλεια. Νὰ ἀνεξαρτητοποιηθεῖ ἀπὸ τὴν κηδεμονία – δεσποτικὴ ἐποπτεία – θὰ ἔλεγα τῆς Ἐδρας τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας.

Ὁ χῶρος βρίσκεται τὸ 1964. Τὸ γραφεῖο τοῦ καθηγητοῦ εἶναι ἕνα ἄνετο δωμάτιο μὲ ἐξώστη στὸ «ρετιρέ» τῆς πολυκατοικίας στὴν Ἰπποκράτους 33, ὅπου στεγάζονται καὶ ποικίλες ἄλλες Πανεπιστημιακὲς Ἐδρες καὶ Σπουδαστήρια διαφόρων σχολῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἡ στέγαση τῆς Ἐδρας εἶναι ὁ πρῶτος βασικὸς σταθμὸς, ἀλλὰ χωρὶς οἰκονομικὸ καὶ ἀνθρώπινο δυναμικὸ.

---

1. Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης, Ἐδρα Λαογραφίας-Σπουδαστήριον Λαογραφίας μετὰ προσηρτημένης Λαογραφικῆς Συλλογῆς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν – Σύντομον Χρονικόν: 1964-1972, ἐν Ἀθήναις 1974.

Ο Σπυριδάκης παρὰ ταῦτα εἶναι ἀπτόητος. Πιστεύει ὅτι ὅλα τὰ ἐμπόδια θὰ ὑπερπηδηθοῦν καὶ ἡ Ἔδρα, τὸ κενὸ δωμάτιο, θὰ γίνῃ Ἀρχεῖο πρωτογενοῦς λαογραφικοῦ ὑλικοῦ (δηλαδή ἀπὸ τοὺς πλέον βασικοὺς στόχους), Σπουδαστήριο, Μουσεῖο, ἐπιπλέον Ἀρχεῖο δημῶδους μουσικῆς, ἐγγράφων, φωτογραφιῶν, φωτεινῶν διαφανειῶν, μικροφωτογραφιῶν κ.ἄ.

Μόνον σὰ σκέψη, ὅλη αὐτὴ ἡ αἰσιοδοξία τοῦ Σπυριδάκη τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1965 μοῦ δημιουργοῦσε πανικό. Μοῦ φαινόταν καθαρὴ οὐτοπία.

Σιγά-σιγά ὁ ἐνθουσιασμός του μεταδίδεται καὶ σὲ μένα, γεγονός που μὲ παρασύρει σὲ ὑπερεντατικὴ καὶ ἐξαντλητικὴ ἐργασία. Οἱ θυσίαι εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ νὰ ἐπιτευχθοῦν οἱ στόχοι. Ὁ Σπυριδάκης, μεταξὺ τῶν ἄλλων, πιστεύει ἀκράδαντα καὶ στίς ἐκ καταβολῆς καὶ καταγωγῆς δυνάμεις καὶ ιδιότητές μας, κρητικὸς ἐκεῖνος, ἡπειρωτίσσο ἐγώ, καὶ περίπου μὲ πείθει γιὰ τίς οἰωνεῖ... ὑπερφυσικὲς μας ἰκανότητες. Τὸ εἰκοσιτετράωρο δὲν ἔφτανε. Διακαῶς ἐπιθυμοῦσε νὰ ἔχει σαράντα ὀκτὼ ὥρες ἢ καὶ περισσότερες! Καὶ αὐτὸ διότι ὁ Σπυριδάκης εἶναι συγχρόνως καὶ Διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου (τοῦ μετέπειτα Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν) μὲ τὰ πάσης φύσεως καθήκοντα γιὰ τὴν ὁμαλὴ ἐπίσης λειτουργία του, πολλὰ ἀπὸ τίς δομὲς καὶ τίς μεθόδους τοῦ ὁποῦ υἱοθέτησε καὶ γιὰ τὴν εὐρυθμὴ λειτουργία τοῦ «Σπουδαστηρίου» Λαογραφίας².

Ὁργανωτικό-διοικητικὸ ἔργο - Βιβλιοθήκη

Τὸ ὁργανωτικὸ καὶ διοικητικὸ ἔργο τῆς Ἐδρας Λαογραφίας μὲ τὴν παράλληλη ἐπιστημονικὴ δραστηριότητα καὶ τὴ διδασκαλία εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς σπάνιας ἐργατικότητος, τῆς μεθοδικότητος καὶ τῆς οικονομικῆς προσφορᾶς τοῦ ἴδιου τοῦ Σπυριδάκη.

Πρέπει νὰ θεμελιώσῃ γερὰ τὴν Ἔδρα, ἢ ὅποια τὸ 1969 (22 Ἀπριλίου) γίνεταί τακτικῆ, τὸ ἴδιο καὶ ὁ καθηγητὴς, γιὰ νὰ οἰκοδομηθεῖ καὶ τὸ Σπουδαστήριον μαζί μὲ τὸ Ἀρχεῖο πρωτογενοῦς λαογραφικοῦ ὑλικοῦ.

Συγκροτεῖ φροντιστηριακὴ βιβλιοθήκη «παρὰ τῇ Ἐδρα», ἢ ὅποια λειτουργεῖ de facto ὡς Σπουδαστήριον. Ἡ βιβλιοθήκη ἐμπλουτίζεται μὲ προσωπικὰ προσφορὰς βιβλίων τοῦ καθηγητοῦ καὶ δικῆς μου, τὰ ὅποια ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι πυρῆνες δημιουργίας του. Ἀκολουθοῦν δωρεὰς βιβλίων: α) ἀπὸ τὸν Σύλλογον πρὸς Διάδοσιν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, μαζί μὲ ἓνα μαγνητόφωνο (Πρόεδρος Φίλιππος Δραγούμης), β) ἀπὸ τὸ Σπουδαστήριον Κλασσικῆς Φιλολογίας (Διευθυντὴς Στυλιανὸς Γ . Κορρές), γ) ἀπὸ τὸ

---

2. Σημειῶνω ὅτι μέχρι τὸ 1982 οἱ ἐκάστοτε καθηγητὲς τῆς Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ὑπῆρξαν συγχρόνως καὶ διευθυντὲς τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν: α) Γεώργιος Κ. Σπυριδάκης 1964-1972 β) Δημήτριος Β. Οἰκονομίδης 1973-1975 γ) Κώστας Ρωμαῖος 1976-1980 δ) Στέφανος Δ. Ἡμελλος 1981-2000 πὺν παραιτεῖται τὸ 1982 ἐξ αἰτίας τοῦ νόμου περὶ διπλοθεσίας ὁπότε κόπηκε ὁ ὀμφάλιος λῶρος μὲ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.

Ίστορικό Σπουδαστήριο (Διευθυντής Γεώργιος Τάξ. Κόλιας) και δ) από την κατ' έτος μικρή οικονομική πίστωση που διετίθετο στην Έδρα.

Την 31^η Αυγούστου του 1972, όταν ο Σπυριδάκης απεχώρησε, η βιβλιοθήκη αριθμούσε 1904 βιβλία και περιοδικά, σύνολο τόμων 2.600. Σήμερα (Φεβρουάριο 2005) αριθμεί 14.867 τίτλους.

Τη βιβλιοθηκονομική επιμέλεια, με την καθοδήγηση του Σπυριδάκη, αναλαμβάνει από έμένα το 1969, μετά τον διορισμό της ως βοηθού της Έδρας, η Άννα Γουήλ και παράλληλα τη λαογραφική άσκηση των φοιτητών σε κείμενα της νεώτερης ελληνικής λογοτεχνίας και των ξένων περιηγητών. Εγώ εξακολουθώ να έκτελώ τα διοικητικά-οικονομικά καθήκοντα της Έδρας, την οργάνωση της μουσειακής συλλογής και αυτόνομήτως τα φροντιστήρια για την ευμέθοδη συλλογή πρωτογενούς λαογραφικού υλικού, έφ' όσον ή συλλογή είναι υποχρεωτική για τους φοιτητές μέσα στα πλαίσια του μαθήματος.

α' Αρχείο πρωτογενούς λαογραφικού υλικού

Πρωταρχικό όραμα και κύριο μέλημα του Σπυριδάκη είναι ή οργάνωση από το 1965 του Αρχείου πρωτογενούς λαογραφικού υλικού, που λειτουργεί επίσης στο γραφείο³.

Σκοπός του Αρχείου είναι ή διάσωση στοιχείων του έθνικού παραδοσιακού πολιτισμού που υπάρχουν κληρονομημένα στον λαό και πολλά έχουν την αρχή και τη διαμόρφωσή τους έως και την άπωτάτη αρχαιότητα: Η συλλογή αυτή των διαφόρων έκδηλώσεων του έκ παραδόσεως πολιτισμού του λαού και ή πλήρης γνώσις αυτού δύναται να συμβάλη εις την βεβαίωσιν της άνευ διακοπής συνεχίσεως του έθνικού βίου του λαού από της αύγης της ιστορικής του παρουσίας μέχρι της σήμερον, ως επίσης και της ένότητος της έθνικής παραδόσεως ταύτης εις όλον τον έλληνόφωνον κόσμον εις τα κύρια χαρακτηριστικά της, πρὸς δὲν και εις την διάκρισιν των γονίμων στοιχείων του πολιτισμού τούτου (π.χ. έκ της λαϊκής αρχιτεκτονικής, της διατροφής του λαού, της λαϊκής τέχνης, των δημοτικῶν τραγουδιῶν, της

---

3. Για την εύρυθμη λειτουργία το γραφείο έχει διαρρυθμισθεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε να αποτελείται από δυο χώρους. Ένας μικρός για το γραφείο του καθηγητού και ένας μεγαλύτερος που στεγάζει τη Βιβλιοθήκη, το Αρχείο πρωτογενούς υλικού, τη συλλογή αντικειμένων κ.ά. και ό οποίος χρησιμοποιείται ως αναγνωστήριο από έρευνητές και φοιτητές και γίνονται επίσης τα φροντιστήρια. Σε εποχές που υπήρχε μεγάλη φτώχεια, των προερχομένων κυρίως από την έπαρχία φοιτητών, χωρίς τη σημερινή ευημερία και τους ποικίλους χώρους συναθροίσεώς τους, όπως καφετέριες κ.λπ., ή Έδρα Λαογραφίας αποτέλεσε μία άνετη και ζεστή ανθρώπινη «άγκαλιά» όπου οι φοιτητές περνούσαν πολλές ώρες διαβάζοντας ή καθαροέγραφαν, υπό την έποπτεία μου (πολλές φορές σε τετράδια που τους δίναμε) το πρωτογενές υλικό που είχαν συλλέξει. Η Έδρα λειτουργούσε από τις 8 το πρωί ως τις 3 μμ. και από τις 5 μμ.-9 μμ.

μουσικῆς καὶ τῶν χορῶν, τῶν παροιμιῶν, τῶν παραμυθιῶν κ.λπ.) πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς χρησιμοποίησεως τούτων εἰς τὸν σύγχρονον βίον τοῦ λαοῦ⁴.

Τὰ νέα στοιχεῖα καὶ οἱ καινούργιοι τρόποι ζωῆς ποῦ εἰσβάλλουν στὸν καθημερινὸ βίον ἀντικαθιστοῦν ὀλοσχερῶς τοὺς παραδεδομένους. Πρέπει νὰ προφθάσουμε νὰ τὰ καταγράψουμε πρὶν ἐξαφανισθῶν.

Μοῦ ἀναθέτει τὴν ὀργάνωσιν⁵ τῶν φροντιστηρίων τῶν φοιτητῶν γιὰ τὸν εὐμέθοδο τρόπο συλλογῆς πρωτογενοῦς λαογραφικῆς ὕλης μετὰ ἀπὸ ἐπιτόπια ἔρευνα. Μὲ ἐνθουσιασμό, ὁ ὁποῖος διατηρεῖται μέχρι σήμερα (2005), ἀποδέχομαι τὴν πρότασιν, ἡ ὁποία γίνεται γιὰ μένα αὐτοσκοπός. Ὑπὸ τὴν ἐποπτεία καὶ τὴν συνεχῆ καθοδήγησίν μου καὶ ὑπὸ τὸ ἄγρυπνο μάτι τοῦ Σπυριδάκη στὴν ἀρχή, φοιτητὲς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, μετεκπαιδευόμενοι δάσκαλοι, σπουδαστὲς τῶν Μαρασλείου καὶ Ἀρσακείου Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, ἐπιδίδονται μὲ ζῆλο στὴν καταγραφή (φωτογράφησιν καὶ ἠχογράφησιν ὅσοι ἔχουν τὴν οἰκονομικὴ δυνατότητα) τῶν στοιχείων τοῦ παραδοσιακοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ ὅλες τὶς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος.

Στὰ χειρόγραφα γίνεται πάντα σαφῆς διάκρισις τοῦ ὕλικου ποῦ προέρχεται ἀπὸ τοὺς γηγενεῖς, τοὺς ντόπιους καὶ τοῦ ὕλικου τῶν «προσφύγων», ὅπως τοὺς ἀποκαλοῦν ὄχι περιφρονητικά, ἀλλὰ προσδιοριστικά, γιὰ νὰ ἀποφεύγονται συγχύσεις καὶ παρεξηγήσεις ἀναφορικὰ πρὸς τὸ ὕλικὸ αὐτό. Ἔτσι μπορεῖ νὰ ἀντιληφθῆ κανεὶς τί ἔχουν μεταφέρει οἱ ἐπήλυδες ἀπὸ τὶς παλιὰς τοὺς πατρίδες, τὸν βαθμὸ προσαρμογῆς καὶ ἀλληλοεπηρεασμοῦ λόγω τῆς διαπολιτισμικῆς ἐπικοινωνίας ἢ τὴν ἀπομόνωσιν τῶν πολιτισμικῶν φορέων σὲ κλειστὰς ἀποκομμένους νησιδὲς καὶ ἀκόμη σὲ αὐτὰς ποῦ ἐγκαταλείπουν τὸν παραδοσιακὸ βίον καὶ ἐπιβιώνουν σὲ ὀριακὰ στρώματα τῶν ἀστικῶν κέντρων⁶.

Ὡς πρὸς τοὺς πρόσφυγες, ἡ ἐγκατάστασίν τους ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀστικὰ κέντρα καὶ σὲ ὅλη τὴν γεωργοκτηνοτροφικὴ ὑπαιθρον ἐπέφερε ἕναν πολιτισμικὸ συγκρητισμό. Ἰδίως οἱ Μικρασιάτες, ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, μετακινοῦν στὴ νέα τους ἐγκατάστασιν μαζί μὲ τὴν πολιτισμικὴν παράδοσιν καὶ τὴν πλούσιαν πλαισιωτικὴν ἐθιμολογίαν. Κατὰ τὴν γνώμην μου, ἀπὸ τὸ πολιτισμικὸ αὐτὸ χωνευτήρι τῆς «χωρικῆς»

---

4. Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης, «Ὁδηγία πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης», ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τόμ. 13-14 (1960-1961), σ. 73-74.

5. Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης, «Ἔδρα Λαογραφίας-Σπουδαστήριον Λαογραφίας μετὰ προσηρητημένης μουσειακῆς συλλογῆς», ὁ.π., σ. 8-10 καὶ Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη, «Χειρόγραφα συλλογῆς πρωτογενοῦς λαογραφικῆς ὕλης τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1966-1986», *Παρουσία* Ε' (1987), σ. 539-550. Πρέπει ἐδῶ νὰ μνημονεύσω καὶ νὰ εὐχαριστήσω τὶς συναδέλφους Ἄννα Γουήλ καὶ Μαρία Σημαιάκη οἱ ὁποῖες μὲ συνέδραμαν σὲ αὐτὴ τὴν προσπάθειαν.

6. Μιχ. Γ. Μερακλής, *Ἑλληνικὴ Λαογραφία. Κοινωνικὴ συγκρότησις, Ὀδυσσεύς*, Ἀθήνα 1984, σ. 78 κέξ.

έλλαδικής παραδόσεως και της αστικοποιημένης - ως επί το πλείστον - σύνθετης κυρίως μικρασιατικής, διαμορφώνεται ένα νέο πολιτισμικό σχήμα που μεταβιώνεται σε πολυπλοκότερες μορφές παραδοσιακής ζωής, ή οποία δίνει πλέον τη στερεοτυπική ταυτότητα της νεοελληνικής κοινωνίας μετά το 1922.

Έως το 1972 που άφυπτηρέτησε ο Σπυριδάκης, το Αρχείο χειρογράφων άριθμούσε 1711 συλλογές πρωτογενούς λαογραφικής ύλης από όλη την Ελλάδα, τον άπόδημο έλληνισμό, τους πρόσφυγες κ.ά. Σήμερα άριθμεί 3.737 συλλογές με πάνω από τέσσερα έκατομμύρια σελίδες⁷. Θα ήθελα έπιπλέον να έπισημάνω ότι το περιεχόμενο του ύλικου κάθε γεωγραφικού διαμερίσματος προσδιορίζεται εκτός των άλλων και από την ιστορική τύχη της περιοχής, τις κοινωνικό-οικονομικές ανάγκες, τις ειδικές πολιτισμικές μορφές, τη γαιομορφολογία του έδάφους, τις ποικίλες κλιματολογικές συνθήκες καθώς και από τα κοινά στοιχεία με τον λαϊκό βίο των ύπολοίπων έλληνικών τόπων λόγω της κοινής πολιτισμικής παραδόσεως.

Ίδιαίτερη σημασία δόθηκε από τον Σπυριδάκη, ήδη από την άρχή της συγκροτήσεως του Αρχείου και έν συνεχεία από τη γράφουσα, στη συγκέντρωση ύλικου από τις άκριτικές περιοχές και ειδικότερα από την Κύπρο (προαίσθηση!). Σαράντα τρεις συλλογές (36 από την περιοχή Άμμοχώστου και 7 από την περιοχή Κερύνειας) έχουν καταρτισθεί και καταγραφεί στο Κτηματολόγιο μέχρι την άνοιξη του 1974, δηλαδή πριν από την τουρκική εισβολή και αποτελούν μία άκόμη άδιάψευστη μαρτυρία για την έλληνικότητα της τουρκοκρατούμενης σήμερα περιοχής⁸. Το ύλικό από

7. Από το πανεπιστημιακό έτος 1986-1987 που λήγει και το τελευταίο έτήσιο μάθημα λόγω της καθιερώσεως του νέου συστήματος των έξαμήνων (με τον νόμο πλαίσιο) και της άλλαγής της δομής της διδασκαλίας, φοβούμαι ότι θα δυσχερανθεί ή συνέχιση της συστηματικής συγκεντρώσεως του πρωτογενούς αυτού ύλικου, για την όποια οι συλλογείς χρειάζονται πολύ χρόνο.

8. Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη, «Χειρόγραφες συλλογές... του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας», *ό.π.*, σ. 541, 547. Η ίδια, «Κατάλογος των λαογραφικών συλλογών εκ Κύπρου εις το Σπουδαστήριο Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών 1967-1972», *Έπετηρίς Κέντρου Έπιστημονικών Έρευνών VI*, Λευκωσία 1972-1973, σ. 457-462. Η ίδια, «Κυπριακά χειρόγραφα του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών», *Πρακτικά Α΄ Συμποσίου Κυπριακής Λαογραφίας*, Λεμεσός 20-25 Μαΐου 1978, Λευκωσία 1985, σ. 113-118. Η ίδια, «Πρωτογενές λαογραφικό ύλικό από την Τουρκοκρατούμενη Βόρεια Κύπρο», *Κοινόν Κυπρίων*, Περίοδος Γ΄, τεύχ. 2, 2001, σ. 25-27. Βλ. έπίσης Ανδρέας Χ. Ρουσουνίδης, «Κατάλογος των έν Αρχείοις Αθηνών έναποκειμένων χειρογράφων συλλογών κυπριακού γλωσσικού και λαογραφικού ύλικου», *Έπετηρίς Κέντρου Έπιστημονικών Έρευνών III*, Λευκωσία 1969-1970, σ. 246-266΄ Μανόλης Γ. Βαρθούνης, «Συμπληρωματικοί κατάλογοι χειρογράφων πρωτογενούς λαογραφικού ύλικου από την Κύπρο», *Λαογραφική Κύπρος*, τεύχος 44, 1994, σ. 115-126.

τὴν τουρκοκρατούμενη πλέον Βόρεια Κύπρου πού καταγράφηκε μετὰ τὸ 1974 ἀντλήθηκε ἀπὸ πρόσφυγες⁹.

Ὅλες οἱ συλλογές ἔχουν καταρτισθεῖ μὲ βάση τὶς ἔντυπες ὁδηγίες τοῦ Γ. Σπυριδάκη¹⁰.

Ἡ διαδικασία ἐνημερώσεως καθ' ὁμάδες φοιτητῶν ἔχει ὡς ἑξῆς: α) προηγείται ἐξειδικευμένη ἀνάλυση τοῦ περιεχομένου τῆς Λαογραφίας β) ἀκολουθοῦν εἰσαγωγικὰ μαθήματα καὶ φροντιστήρια σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο πού πρέπει νὰ γίνει ἡ ἐπιτόπια ἔρευνα¹¹ γ) γίνεται προσωπικὴ παρακολούθηση τῆς ἐργασίας κάθε φοιτητοῦ ἀνάλογα μὲ τὴν ἰδιαιτερότητα τῶν προβλημάτων τὰ ὁποῖα προκύπτουν στὴ διάρκεια τῆς συλλογῆς δ) δίδεται ἔμφαση στὴν ἀνάγκη αὐτοψίας καὶ αὐτηκοῖας τοῦ ἴδιου τοῦ ἐρευνητοῦ-φοιτητοῦ καὶ στὴ διαδικασία πού γίνεται ἡ ἀντληση τῶν στοιχείων ἀπὸ τοὺς πληροφορητές ε) ἀπαιτεῖται μεγάλη προσοχὴ στὴν ἀκριβῆ περιγραφή καὶ καταγραφή τοῦ ὑλικοῦ καθὼς καὶ στὴν κατηγοριοποίηση καὶ τὴν εἰδολογικὴ του κατάταξη¹².

Τὸ πρωτογενὲς λαογραφικὸ ὑλικὸ πού καταγράφεται ἀναφέρεται κυρίως στὸ παρελθόν, στοὺς πρὸ τοὺς 1940 χρόνους, ἀλλὰ καὶ μέχρι τὴ δεκαετία 1960-1970. Μετὰ τὸν δεῦτερο παγκόσμιον πόλεμο¹³ καὶ τὴ μετεμφυλιακὴ περίοδο, τμήματα τοῦ πληθυσμοῦ ἐγκαταλείπουν τὰ χωριά τους καὶ μαζί ἓνα μεγάλο μέρος τῶν μορφῶν τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ

9. Συγκινητικὴ ἦταν γιὰ τὴν Άννα Γουήλ (Κυπρία τὴν καταγωγή) καὶ ἑμένα ἡ ἀθροῶν προσέλευση στὸ Σπουδαστήριον Λαογραφίας ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1974 κέξ. προσφύγων φοιτητῶν ἀπὸ τὰ Κατεχόμενα μὲ συγγενεῖς τους (γονεῖς-παπποῦδες-γιαγιάδες, θεῖους, γειτόνους κ.λπ.), μὲ νωπὸ τὸν πόνο ψυχῆς καὶ τὴ συναισθηματικὴ φόρτιση γιὰ νὰ ἴδουν τὰ χειρόγραφα μὲ λαογραφικὸ ὑλικὸ ἀπὸ τὰ χωριά τους πού εἶχαν συλλεγῆ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1974 ὅταν τίποτε δὲν προμήνυε τὴν τουρκικὴ εἰσβολή, νὰ ἀναπαράγουν φωτογραφίες τῶν ἀγαπημένων προσώπων πού σκοτώθηκαν ἢ ἀγνοοῦνται, τῶν σπιτιῶν τους, τοῦ χωριοῦ τους κ.λπ. καὶ γενικῶς νὰ ἀντιγράψουν ὡς «κειμήλια» μνήμης τὴ ζωὴ τους πού θάφτηκε στὰ συντρίμια πού προκαλεῖ ἡ θηριώδης ἀγριότητα τοῦ πολέμου.

10. Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης, «Ὁδηγίαι πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης», ὄ.π. Ἀπὸ τὸ 1984 κέξ. χρησιμοποιοῦ γιὰ τὴ διεύρυνση τῶν μορφῶν τοῦ ὑλικοῦ βίου καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸ κεφάλαιον «τροφές» τὸ Ἐρωτηματολόγιον τῶν Στέφ. Δ. Ἡμελλου – Αἰκ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, *Παραδοσιακὸς ὑλικὸς βίος τοῦ λαοῦ (Ἐρωτηματολόγιον)*, Δημοσιεύματα τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀρ. 17, Ἀθήνα 1983. Γιὰ τὴ σύνταξὴ του χρησιμοποιήθηκε ἐπίσης ὑλικὸ ἀπὸ τὶς χειρόγραφες συλλογές τοῦ Ἀρχείου πρωτογενοῦς ὑλικοῦ τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας.

11. Άννα Ι. Παπαμιχαήλ-Κουτρούμπα, «Λαογραφικὲς ἀποστολές. Πορίσματα, προβληματισμοὶ καὶ θεματικὴ τῆς ἐπιτόπιας ἔρευνας», *Ἐπετηρὶς Κέντρου Ἐρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας Κς'-ΚΖ'* (1981-1986), σ. 713-726. Ἡ ἴδια, «Κωδικοποίησις λαογραφικῆς ὕλης κατὰ θέμα: Γεωγραφικὴ χώρα, χρόνος καὶ συλλογεῖς», *Ἐπετηρὶς Κέντρου Ἐρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας Κς'-ΚΖ'* (1981-1986), σ. 657-712.

12. Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη, «Χειρόγραφες συλλογές... τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας», ὄ.π., σ. 539-550.

13. Μιχ. Γ. Μερακλής, «Οἱ θεωρητικὲς κατευθύνσεις τῆς Λαογραφίας μετὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον», *Λαογραφία* 27(1971), σ. 3-23.

«μετακομίζει» στὰ ἀστικά κέντρα¹⁴, εἴτε αὐτούσιο ἢ μετασχηματισμένο μὲ νέες μορφές καὶ σχήματα. Ἡ λειτουργία τῶν μικροκοινωνιῶν τῶν ἀγροτοποιομενικῶν κοινοτήτων μέσα στὸν ἀστικό ἴστό ἔχει πάντα ὡς σημεῖον ἀναφορᾶς σχέσεις καὶ ἐξαρτήσεις ἀπὸ τὸν τόπο καταγωγῆς, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ καὶ τὸν συνδετικό κρίκο μὲ τὴν κοινὴ παράδοση, τοὺς συγγενικοὺς δεσμοὺς καὶ τὴ διαπροσωπικὴ κοινοτικὸν τύπου ἐπικοινωνία τῶν μελῶν. Ὡς ἐκ τούτου δημιουργοῦνται οἱ πυρῆνες μιᾶς ιδιόμορφης ἀστικῆς τάξεως, γεγονός πὸ ἀποτελεῖ πανελλήνιο φαινόμενο. Ἐξυπακούεται ὅτι καὶ πολλὲς μορφές ἐγκαταλείπονται καὶ ἐξαφανίζονται ὑπὸ τὴν ἐξουθενωτικὴν πίεση τῶν μηνυμάτων καὶ ἐπιτευγμάτων ἑνὸς ὑπερεθνικοῦ οἰκονομο-τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημερώσεως καὶ τὴν καθημερινὴν ἐπαφὴν τῶν πληθυσμῶν τῶν περιφερειῶν μὲ τὰ ἀστικά κέντρα, χάρις στὰ ἀναπτυσσόμενα μέσα ἐπικοινωνίας καὶ συγκοινωνίας¹⁵.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τονίσθηκε ἐπίσης στοὺς φοιτητὲς ὅτι παράλληλα μὲ τὸ «χωρικό» ὕλικὸ εἶναι ἀναγκαῖο νὰ καταγράφουν καὶ τὰ νέα πολιτισμικὰ στοιχεῖα πὸ ἐμφανίζονται στὴν περιοχὴ. Ἔτσι τίθενται καὶ τὰ θεμέλια γιὰ τὴ συλλογὴ πρωτογενοῦς «ἀστικοῦ» λαογραφικοῦ ὕλικου, πὸ τὶς περισσότερες φορὲς προσαρμόζεται στὶς ἀνάγκες τῆς ἀγροτοποιομενικῆς κοινωνίας. Γενικῶς τὰ νέα στοιχεῖα εἴτε αὐθεντικὰ ἢ μετασχηματισμένα συνυπάρχουν ἀρμονικὰ μὲ τὰ παλαιότερα ἀφοῦ «ἡ ἀστικὴ λειτουργία εἶναι γεγονός»¹⁶.

Ἀπὸ τὴ σύσταση τῆς Ἐδρας Λαογραφίας ἄρχισε καὶ ἓνα πιλοτικὸ πρόγραμμα γιὰ τὴν παρατήρηση καὶ συλλογὴ ἀστικῶν λαογραφικῶν στοιχείων στὴ διάρκεια τοῦ Δωδεκαημέρου καὶ τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, τὸ ὁποῖο βασίσθηκε σὲ ἔρευνες, κατὰ τὶς ἴδιες περιόδους, τοῦ Δημητρίου Λουκάτου¹⁷. Ἡ ὕλη πὸ καταγράφηκε μαζὶ μὲ τὸ συνοδευτικὸ ἠχογραφικὸ

14. Μιχ. Γ. Μερρακλῆς, «Ὁ ἄνθρωπος τῆς πόλεως», *Λαογραφία* 29(1974), σ. 71-84. Ὁ ἴδιος, «Ἀστικὴ Λαογραφία», *Δελτίο Ἐταιρείας Σπουδῶν Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ Γενικῆς Παιδείας* 3(1979), σ. 11-13. Ὁ ἴδιος, «Διαβρώσεις καὶ ἐπιβιώσεις στὸ λαϊκὸ πολιτισμὸ τῆς Βορείου Ἑλλάδος», *Λαογραφία* 29(1974), σ. 85-92.

15. Μιχ. Γ. Μερρακλῆς, «Ἡ μηχανὴ καὶ ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος», *Λαογραφία* 28(1972), σ. 115-124. Ὁ ἴδιος, *Ὁ Σύγχρονος Ἑλληνικὸς Λαϊκὸς Πολιτισμὸς*, Ἀθήνα 1973. Ὡρα: σ. 61: Ὑπάρχουν δύο πολιτιστικὲς κατηγορίες στὸ ἑλληνικὸ ὑπαιθρο: ἓνας ἀκόμα ὅπως ὅποτε παραδοσιακὸς πολιτισμὸς... καὶ ἓνας ἄλλος πὸ διαρκῶς ἐξαπλώνεται, μὲ βαθιὲς τὶς ἐπιδράσεις τῆς ἀστικῆς ζωῆς.

16. Δημ. Σ. Λουκάτος, «Ἡ λαογραφικὴ ἔρευνα τὰ πρῶτα πενήντα χρόνια τοῦ αἰῶνα μας», *Νέα Ἐστία* 48(1950), σ. 287-297· ὁ ἴδιος, *Σύγχρονα Λαογραφικά*, Ἀθήνα 1963· Μιχάλης Γ. Μερρακλῆς, «Ἀστικὴ λαογραφία», ὀ.π.· Μηνᾶς Ἀλ. Ἀλεξιάδης, *Ἡ ἑλληνικὴ καὶ διεθνὴς ἐπιστημονικὴ ὀνοματοθεσία τῆς Λαογραφίας*, Καρδαμίτσας, Ἀθήνα 1988· Εὐάγγελος Γρ. Αὐδίκος, «Ἀστικὴ Λαογραφία. Οὐτοπία ἢ πραγματικότητα», *Ἐθνολογία* 3(1994), σ. 163-189, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

17. Δημ. Σ. Λουκάτος, «Ἡ πασχαλιάτικὴ ὁδὸς Αἰόλου», *Νέα Ἐστία* 53(1953), σ. 496-498· ὁ ἴδιος, «Ἡ πρωτοχρονιάτικὴ ὁδὸς Αἰόλου», *Νέα Ἐστία* 57(1955), σ. 74-79.

καὶ φωτογραφικὸ ὑλικὸ βρῖσκεται κατατεθειμένον στὸ Ἀρχεῖο Πρωτογενοῦς Λαογραφικοῦ Ὑλικοῦ τοῦ Σπουδαστηρίου.

Γιὰ νὰ γίνῃ εὐρύτερα γνωστὸ τὸ περιεχόμενον τοῦ Πρωτογενοῦς ὑλικοῦ ἄρχισε ἡ δημοσίευση, κυρίως ἀπὸ ἐμένα, εὐρετηριακῶν καταλόγων τῶν συλλογῶν κατὰ τόπους μὲ εἰδολογικὴ κατάταξη τοῦ περιεχομένου καὶ τῶν συλλογῶν¹⁸.

Τὰ χειρόγραφα χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ δεκάδες ἡμεδαποὺς καὶ ἀλλοδαποὺς ἐρευνητὲς γιὰ τὴν ἐκπόνηση ἐπιστημονικῶν μελετῶν, μεταπτυχιακῶν καὶ διδακτορικῶν διατριβῶν καὶ αὐτὸ διότι τὸ ὑλικὸ τῶν χειρογράφων παρέχει δυνατότητες γιὰ ποικίλες ἐρευνητικὲς προσεγγίσεις, διαγνωστικὲς θεραπευτικὲς προτάσεις, ἐνδιαφέρουσες ἐφαρμογές, συγκρίσεις ἢ αἰτιώδεις συναρτήσεις καὶ «νέα ἀνοίγματα» στὸν χῶρον τῆς διεπιστημονικῆς ἔρευνας.

Ἐνδεικτικὸ τῆς σημασίας καὶ ἀξίας ποὺ ἀποδίδουν στὸ πρωτογενὲς ὑλικό, Ἕλληνες καὶ ξένοι ἐρευνητὲς γιὰ τὴν τεκμηρίωση θέσεων καὶ ἐπιστημονικῶν θεωριῶν φαίνεται ἀπὸ τὸ εἰδικὸ «βιβλίον ἐπισκεπτῶν» τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας, ὅπου βρίσκονται καταχωρισμένα τὰ ὀνόματα πολλῶν ἀξιόλογων καὶ γνωστῶν ἐπιστημόνων, μελετητῶν τῶν χειρογράφων.

Ἰδιαίτερα μὲ τὸ πλῆθος τῶν λαογραφικῶν πληροφοριῶν γιὰ τὴ λαϊκὴ πίστη καὶ λατρεία ἀπὸ ὅλες τὶς γεωγραφικὲς περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος ποὺ ἔχουν συγκεντρωθεῖ ἕως σήμερον παρέχεται ἡ δυνατότητα γιὰ τὴ καταγραφή ἐνὸς ἐνιαίου συστήματος λαϊκῆς λατρείας, ποὺ θὰ εἶναι πρόσφορο γιὰ συγκρίσεις μὲ τὰ ἀντίστοιχα γεγονότα καὶ παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ὑλικὸ αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ κέντρο ἀναφορᾶς γιὰ τὴν ἐρμηνεῖα ἐνδεχομένων λατρευτικῶν κατὰ προβολὴ ἀποκλίσεων ἀπὸ τὸν λαὸ κατὰ τόπους. Εἶναι δὲ κατάλληλο γιὰ διαπολιτισμικὲς θρησκευολογικὲς ἐμβανθύσεις καὶ διακριβώσεις.

Σημαντικὸ εἶναι ὅτι ἀπὸ τὴν ἐνδελεχῆ μελέτη τοῦ Ἀρχείου μὲ τὸ πηγαῖο ὑλικὸ ὁδηγήθηκα στὴ διαπίστωση ὅτι ὁ ἀπλὸς ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ τόσο στὴν ὄντογενετικὴ του ἀνάπτυξη, ὅσο καὶ στὴν ἐτήσια ἐναλλαγὴ τῶν ἐποχῶν, τῶν ἡμερῶν, ἀσχολίας καὶ σχόλης ἐκδηλώνει διάφορους τρόπους συμπεριφορᾶς, ἐνέργειας, δράσεις καὶ ἀντιδράσεις καὶ στάσεις ποὺ στοιχοῦν σὲ παραδοσιακοὺς κώδικες ἐθιμικοῦ δικαίου καὶ πάγια δεσμευτικὰ συστήματα ἀνατροφῆς καὶ ἐντάξεως στὸ πλαίσιο ποὺ διαμορφώνεται ἀπὸ τὶς παραδόσεις, τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα καὶ τὶς ἐθνοστερεοτυπικὲς καταβολές τῆς κοινότητος.

Μὲ ἀφετηρία αὐτὲς τὶς διαπιστώσεις ὁ Ἰωάννης Σ. Μαρκαντώνης, ὁμότιμος τώρα καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς

18. Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη, «Χειρόγραφες συλλογές... τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας», ὁ.π., σ. 546-547· Μανόλης Γ. Βαρθούνης, «Συμπληρωματικοὶ κατάλογοι», ὁ.π., σ. 125-126.

(Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας), προέβη στη συγγραφή του άρθρου «Λαογραφία, Παιδαγωγική» όπου γίνεται μία επιστημονολογική θεώρηση του όρου «Παιδαγωγική Λαογραφία»¹⁹, ανοίγοντας ακόμη ένα έρευνητικό πεδίο για τη Λαογραφία και την Παιδαγωγική και έναν νέο κλάδο της επιστήμης των Ανθρωπιστικών Σπουδών.

Τα χειρόγραφα ακόμη αποτελούν πολύτιμη πηγή μελέτης και αξιολογήσεως των εθνικών στερεοτύπων των διαφόρων διαμερισμάτων της χώρας, δεδομένου ότι στις συλλογές είναι καταχωρισμένα, άνοθευτα, πηγαία, τὰ ἐπιχωριάζοντα σὲ διάφορους τόπους ἔθνοχαρακτηριστικά: πίστεις, προλήψεις, ιδιάζοντα τοπικά βιώματα και ἐμπειρίες, ειδικευμένες στάσεις και ἀντιστάσεις τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς ψυχῆς.

Ἦδη ἀπὸ τὸ 1967 στρέφουμε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν φοιτητῶν – συλλογῶν ἰδιαίτερα στὴ μελέτη τοῦ ὑλικοῦ-φυσικοῦ βίου²⁰ τοῦ λαοῦ, γεγονός πὸ συνιστᾶ μιὰ ἰδιομορφία τῶν χειρογράφων και βασιζεται στὴ σχετικὴ διεθνή προβληματικὴ και μὲ μεθόδους ἄλλων κοινωνικῶν και ἀνθρωπολογικῶν ἐπιστημῶν. Ἰδιαίτερη ἔμφαση δίδεται στὸ κεφάλαιο τῆς διατροφῆς, κεφάλαιο πὸ λίγο μέχρι τότε εἶχε μελετηθεῖ. Γενικῶς ἡ διατροφικὴ ἔθιμολογία²¹, ὅπως ἔχει συλλεχθεῖ, κατόπιν ὑποδείξεώς μου, ἀπὸ τοὺς φοιτητῆς εἶναι συνδυασμένη μὲ τὶς γεωργοκτηνοτροφικὲς ἐνασχολήσεις, προσδιορίζεται ἀπὸ κοινωνικο-οικονομικοὺς παράγοντες, ἀλλὰ πρὸ πάντων συντονίζεται μὲ τὴ λατρευτικὴ τελεστικὴ ἔθιμολογία²² και τὶς διατάξεις τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας²³. Ἀκόμη ὑπάρχουν πάρα πολλές πληροφορίες γιὰ τὸ ψωμί: ζύωμα, ψήσιμο, εἶδη, χρήσεις, δεισιδαίμονες δοξασίες, ἔθιμα²⁴. Ἐκτοτε πλεῖστοι ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὸν ὑλικὸ βίον²⁵ και ἰδιαίτερα μὲ τὶς τροφές.

19. Ἰω. Σ. Μαρκαντώνης, «Λαογραφία, Παιδαγωγική, “Παιδαγωγική Λαογραφία”. Ἐπιστημονικὴ θεώρηση», *Παιδαγωγικὴ Ψυχολογικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια-Λεξικὸ*, 5ος τόμος, Ἑλληνικὰ Γράμματα, Ἀθήνα 1990, σ. 2853-2857, ὅπου και βιβλιογραφία.

20. Στέφ. Δ. Ἡμελλος, *Ζητήματα παραδοσιακοῦ ὑλικοῦ βίου (Ενδεικτικὲς ἐπισημάνσεις)*, Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, Ἀθήνα 1993.

21. Στέφ. Δ. Ἡμελλος, *ὁ.π.*, σ. 65-108.

22. Γεωργ. Ν. Αἰκατερινίδης, *Νεοελληνικὲς αἵματηρὲς θυσίαι. Λειτουργία-Μορφολογία-Τυπολογία, Λαογραφία*, Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας, Παράρτημα 8, Ἀθήνα 1979· Στέφ. Δ. Ἡμελλος, *ὁ.π.*

23. Μαρία Μηλιγκου-Μαρκαντώνη, *Ἅγιος Φίλιππος. Λαϊκὴ παράδοση και λατρεία*, Ἀθήνα 1978, σ. 53 κέξ. Ἡ ἴδια, «Παραδοσιακὴ διατροφή (Πρωτογενὴ διατροφικὰ εἶδη) Φρούτα, καρποί, σιτάρι. ἀγικοθησκευτικὲς ἐπισημάνσεις», *Πρακτικὰ Β' Συμποσίου Ἱστορίας και Λαογραφίας Ἀττικῆς*, Ἀσπρόπυργος 1992, σ. 339-390. Ἡ ἴδια, «Γλυκὰ και Γλυκίσματα στὸ Ν. Τρικάλων. Λαογραφικὲς και ἔθνολογικὲς ἐπισημάνσεις», *Τρικαλινὰ* 12(1992), σ. 185-238. Ἡ ἴδια, «Ἡ παραδοσιακὴ διατροφή στὴν ἀγροτοποιομενικὴ κοινωνία», *Ἐρετρικὸι Παλμοὶ* φ. 65, 66(1997), 68, 69 (1998). Τὸ ὑλικὸ σὲ ὅλες τὶς μελέτες εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου πρωτογενές.

24. Ἄγγελος Δευτεραῖος, *Ὁ ἄρτος κατὰ τὴν γέννησιν και τὴν τελευτήν. Ἡ συμβολικὴ και μαγικὴ χρῆσις τοῦ ὑπὸ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων*, Ἀθήνα 1978. Ἡ νέα ἔκδοση ἀνασκευασμένη

Στὰ χειρόγραφα πρωτογενούς λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἀναγράφεται μετὰ ἀπὸ κάθε θέμα τὸ ὀνοματεπώνυμο τοῦ πληροφοριοδότη καὶ στὸ τέλος παρατίθενται τὰ πλήρη στοιχεῖα του, χρήσιμες πληροφορίες γιὰ τὸν τόπο, τὸν τρόπο καὶ τὸ πρόσωπο ἀπὸ τὸ ὁποῖο πληροφορήθηκε τὸ σχετικὸ ἔθιμο, τὴ δοξασία, τὸ παραμῦθι, τὸ ἄσμα κ.λπ., ἢ βιωματικὴ ἐπάρκεια κ.ἄ. Ἀπὸ τὸ πανεπιστημιακὸ ἔτος 1967-1968 καὶ ἐξῆς τὰ ἀπλᾶ βιογραφικὰ σημειώματα ἐπεκτείνονται σὲ ἐκτενέστερες βιογραφίες²⁶ τῶν πληροφορητῶν, ἐφ' ὅσον τὸ δέχονται καὶ οἱ ἴδιοι²⁷. Δημιουργεῖται ἔτσι ἓνα νέο ὑλικὸ ἀπὸ τὴ

καὶ συμπληρωμένη: *Τὸ ψωμί κατὰ τὸν γάμο, τὴ γέννηση καὶ τὴν τελευτὴ καὶ ὡς δῶρο στὶς κοινωνικὲς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων. Ἡ συμβολικὴ καὶ μαγικὴ χρῆση τοῦ ἀπὸ τοὺς Νεοέλληνες, Legato, Ἀθήνα 2000 (μὲ πρωτογενὲς ὑλικὸ καὶ ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο).*

25. Αἰκατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, *Νεοελληνικὴ μετρολογία. Παραδοσιακὰ μέτρα καὶ σταθμὰ, 19^{ος}-20^{ος} αἰ. Ἐθνογραφικὴ μελέτη (Διδακτορικὴ διατριβή), Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1990.*

26. Τὸ 1968 ἡ τότε φοιτήτρια Ψάνη Πηνελόπη τοῦ Μιλτιάδου στὴν ὑπ' ἀρ. 564 (τοῦ Κτηματολογίου) συλλογὴ πρωτογενούς λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ποὺ ἐξεπόνησε ἀπὸ τὸ χωριὸ τῆς Πολιχνίτος Λέσβου ἀντὶ γιὰ τὰ ἀπλᾶ στοιχεῖα τοῦ πληροφορητῆ, ἡλικία, γραμματικὲς γνώσεις κ.ἄ. κατέγραψε ἐκτενέστερες βιογραφίες δικαιολογώντας τὴν ἐνέργειά της ὡς ἐξῆς, χφο 564, σ. 413:

Τελειώνοντας τὴν ἐργασίαν αὐτὴν κρίνω ὡς ἀναγκαῖον νὰ παραθέσω ὀλίγα τινὰ σχετικὰ μὲ τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔλαβα πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὸ περιεχόμενον. Καὶ τοῦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἀπαιτεῖ τὸ ἔργο συλλογῆς λαογραφικοῦ ὑλικοῦ τὴν ἀναγραφὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ πληροφοριοδότη καὶ τῶν σχετικῶν πρὸς αὐτόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι νομίζω ὅτι μέσα ἀπὸ τὴν περιγραφήν τοῦ βίου των εἶναι δυνατὸν ὁ ἀναγνώστης νὰ κατανοήσῃ καλλίτερον τὸν τρόπον ζωῆς τῶν παλαιότερων του.

Ἐβαλα λοιπὸν τοὺς πληροφοριοδότες μου νὰ μοῦ περιγράψουν λεπτομερῶς τὸν βίον τους γιὰ νὰ φανῇ ζωγραφισμένος μ' ὅλην τὴν λεπτομέρειαν, ὥστε μὲς' ἀπ' αὐτόν νὰ διακρίνη ὁ ἀναγνώστης τοὺς κόπους, τὰ βάσανα, τὶς ἀγωνίες, τὶς πίκρες, τὴν ἀπλότητα, τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐμμονὴν εἰς τὰ «νόμιμα». Εἶναι τρόπον τινὰ αὐτοβιογραφίες, ἀλλὰ καὶ συνέχεια τῆς συλλογῆς τοῦ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ. Διότι κατὰ τοῦτο δὲν ὑστερεῖ ἀξίας κατὰ τὴ γνώμην μου.

Ἡ ἄποψη τῆς Πηνελόπης Ψάνη μᾶς βρῆκε σύμφωνος καὶ τὴν υἰοθετήσαμε. Ἐκτοτε καταγράφονται ἐκτενεῖς βιογραφίες τῶν πληροφορητῶν, ἐφ' ὅσον βέβαια τὸ ἐπιθυμοῦν οἱ ἴδιοι, καὶ ἔτσι δημιουργεῖται παράλληλα καὶ ἓνα νέο ἐρμηνευτικὸ συμπλήρωμα τοῦ ὑλικοῦ. Τὶς τρεῖς καταγεγραμμένες βιογραφίες θὰ παραθέσω ὡς παράρτημα στὸ τέλος τοῦ ἀφιερώματος γιὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ χρησιμότητά τους καὶ ἡ ἰδιαιτερότητα τοῦ περιεχομένου τους.

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἡ συλλογὴ τῆς Πηνελόπης Ψάνη βραβεύθηκε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Γενικῶς οἱ ἄριστες συλλογὲς πρωτογενούς λαογραφικῆς ὕλης ὑποβάλλονταν στὸ παρελθὸν καὶ ὑποβάλλονται καὶ σήμερα στὸ Κέντρο Ἑρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν πρὸς βράβευση, γεγονός ποὺ ἀποτελεῖ ἓνα βασικὸ κίνητρο τῶν φοιτητῶν γιὰ τὴν ἐκπόνηση τῆς συλλογῆς στὸν περιορισμένο πλέον χρόνο τοῦ ΣΤ' ἑξαμήνου, ὅπου διδάσκω τὸ μάθημα. Στὴν προσπάθειά μου πολύτιμη ἀρωγὸς εἶναι ἡ διευθύντρια τοῦ Κέντρου Αἰκατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, τὴν ὁποία πάντα εὐχαριστῶ.

27. Πρῶτος μὲ τὶς αὐτοβιογραφίες ἀσχολήθηκε ὁ Μιχ. Γ. Μερακλῆς, «Αὐτοβιογραφίες Ἡπειρωτῶν χωρικῶν», 1^η δημοσίευση *Δ' Συμπόσιο Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ Χώρου (Ἰωάννινα, 10-12 Ὀκτωβρίου 1979)*, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 181-187 ὁ ἴδιος, *Μεσσήνιοι χωρικοὶ αὐτοβιογραφούμενοι. Ἐντεχνος λαϊκὸς λόγος*, Καρδαμίτσας, Ἀθήνα 1993, σ. 247-264, ὅπου ἡ λαογραφία: *ἐνδιαφέρεται γιὰ αὐτοβιογραφίες καὶ ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴ ζωὴ ἀπλῶν καὶ ἀσήμων*

προσωπική-άτομική εκτίμηση και εμπειρία και καταγράφονται στοιχειά κοινωνικο-ιστορικά και έθνο-πολιτισμικά, τὰ ὁποῖα εἶναι δύσκολο νὰ ἐνταχθοῦν σὲ ἐπιμέρους λαογραφικά θέματα.

Οἱ βιογραφίες ἀποτελοῦν ἓνα ἐρμηνευτικὸ πλαίσιο διαφωτιστικὸ συμπλήρωμα τοῦ ὑλικοῦ καὶ παράλληλα πολύτιμο τυπικὸ δείγμα, θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἐκφράσεως τοῦ ὁμαδικοῦ-συλλογικοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὸν μεμονωμένο φορέα²⁸, πὺ ἐκφράζεται πάντα ὡς «ἐμεῖς» ἢ «ἐκεῖνοι» καὶ ὄχι ὡς «ἐγὼ» ἢ «αὐτός»²⁹.

Κατὰ τὴ χρονικὴ περίοδο στὴν ὁποία ἀναφέρεται τὸ πρωτογενὲς «χωρικό» λαογραφικὸ ὑλικὸ (1870-1970), τὸ θεσμικὸ πλαίσιο τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ μὲ τοὺς νομολεειτουργικούς, τὴν ἀπαράβατη ἐθιμολατρευτικὴ τελετουργία καὶ τρόπο συμπεριφορᾶς, ἀποτελεῖ ἡ πατριαρχικὴ οἰκογένεια³⁰ μὲ κατ' ἐξοχὴν ἀρρενογονικὴ διεύρυνση καὶ ἀγροτοποικιμενικὸ χαρακτήρα³¹.

Στὰ χειρόγραφα εἶναι ἐνσωματωμένα διάφορα ἔγγραφα, ὅπως πωλητήρια, μισθωτήρια, προικοσύμφωνα, διαθήκες, τίτλοι κυριότητος κ.ἄ. πὺ περιέχουν πολλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα συμπληρωματικὰ λαογραφικά

ἀνθρώπων, τὶς ὁποῖες ἐξετάζει μάλιστα καὶ ὡς μίαν ἀυτόνομη διηγηματικὴ κατηγορία. Μηνᾶς Ἀλ. Αλεξιάδης, «Λαϊκὲς αὐτοβιογραφικὲς συνεντεύξεις (Δείγματα ἀπὸ τὴ Σορωνὴ Ρόδου)», Ζ' Διεθνὲς Συμπόσιο Αἰγαίου, (Κῶς 27-31 Αὐγούστου 1981), Δωδεκανησιακὰ Χρονικά 1(1984), σ. 38-53· Εὐάγγελος Γρ. Αὐδίκος, Ἀπὸ τὴ Μαρίτσα στὸν Ἑβρο. Πολιτισμικὲς συγκλίσεις καὶ ἀποκλίσεις σὲ μίᾳ παραεὐρεία περιοχῆ. Δήμος Τυχεροῦ, Πολύκεντρο Δήμου Τυχεροῦ, Αλεξανδρούπολη 1998· ὁ ἴδιος, Χάλασε τὸ χωριὸ μας χάλασε. Ἱστορίες περὶ ἀκμῆς καὶ πτώσης στὴ Λευκίμη Ἑβρου, Πολύκεντρο Δήμου Τυχεροῦ, Αλεξανδρούπολη 2002, ὅπου καὶ βιβλιογραφία· ὁ ἴδιος, «Λαογραφία καὶ προφορικὴ ἱστορία. Ἱστορικὸ βάθος καὶ νεὰ δεδομένα», στὸν τόμο Ἑλληνικὸς Παραδοσιακὸς Πολιτισμὸς. Λαογραφία καὶ Ἱστορία. Συνέδριο στὴ μνήμη τῆς Ἄλκης Κυριακίδου-Νέστορος, ἐπιμέλεια Χρ. Χατζητάκη-Καψωμένου, Παρατηρητῆς, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 152-158· Ἐλευθέριος Π. Αλεξάκης, «Προφορικὴ ποίηση καὶ ἱστορικὴ μνήμη τοῦ Ἑλληνες Βλάχους τοῦ Κεφαλόβρυσου (Μετζιτιέ) Πωγωνίου», στὸν τόμο Ἑλληνικὸς Παραδοσιακὸς Πολιτισμὸς. Λαογραφία καὶ Ἱστορία, ὅ.π., σ. 139-151· Βασίλης Γ. Νιτσιάκος, Οἱ ὄρεινὲς κοινότητες τῆς Βόρειας Πίνδου στὸν ἀπόηχο τῆς μακρᾶς διάρκειας, Πλέθρον, Ἀθήνα 1995, σ. 119 κέξ. (αὐτοβιογραφίες καὶ ἄλλες ἀφηγήσεις Πυρσογιαννιῶν, ὅπου καὶ βιβλιογραφία)· ὁ ἴδιος, «Λαογραφία καὶ Οἰκολογία», στὸ Ἑλληνικὸς Παραδοσιακὸς Πολιτισμὸς. Λαογραφία καὶ Ἱστορία, ὅ.π., σ. 106-19.

28. Μιχ. Γ. Μερακλῆς, Ἑλληνικὴ Λαογραφία. Τόμ. Α'. Κοινωνικὴ συγκρότηση, Ὀδυσσεάς, Ἀθήνα 1984· ὁ ἴδιος, Ἑλληνικὴ Λαογραφία. Τόμ. Β'. Ἥθη καὶ ἔθιμα. Ὀδυσσεάς, Ἀθήνα 1986.

29. Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη, «Ἅγιος Διονύσιος. Λαϊκὴ παράδοση καὶ λατρεία», ἀνάπτυο ἀπὸ τὰ Πρακτικὰ Διεθνούς Συνεδρίου: Ἅγιοι καὶ ἐκκλησιαστικὲς προσωπικότητες στὴ Ζάκυνθο, Τόμ. Β', Ἱερὰ Μητρόπολις Ζακύνθου καὶ Στροφάδων, Ἀθήνα 1999, σ. 7 κέξ.

30. Ἐλευθ. Π. Αλεξάκης, Τὰ γένη καὶ ἡ οἰκογένεια στὴν παραδοσιακὴ κοινωνία τῆς Μάνης, Διδακτορικὴ διατριβή, Ἀθήνα 1980.

31. Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη, «Ἡ θέση τῆς γυναίκας ὡς συζύγου καὶ κόρης στὴν ἑλληνικὴ παραδοσιακὴ οἰκογένεια μέχρι τὸ 1940. Ἀποκλίσεις καὶ παρεκτροπὲς ἀπὸ τὰ “νόμιμα”», στὸ βιβλίο Ἰω. Σ. Μαρκαντώνης – Α. Β. Ρήγας κ.ἄ., Οἰκογένεια-Μητρότητα-Ἀναδοχή, ἐκδόσεις Μαυρομάτη, Ἀθήνα 1991, σ. 277-308.

στοιχεῖα καθὼς καὶ πληροφορίες γιὰ τὸ ἔθιμικὸ δίκαιο καὶ εἰδικώτερα γιὰ τὸ ἐνοχικὸ, τὸ οἰκογενειακὸ, τὸ ἐμπράγματο, τὸ κληρονομικὸ κ.ἄ.³²

Ἄφθονο φωτογραφικὸ ὑλικὸ³³ καὶ σχεδιαγράμματα ἐμπεριέχονται στὰ χειρόγραφα τὰ ὁποῖα ἔρχονται νὰ διασαφηνίσουν ἀκόμη περισσότερο τὴ λεπτομερειακὴ καταγραφή καὶ περιγραφή τοῦ ἀντικειμένου ποὺ ἐρευνᾶται.

Γιὰ πληρέστερη διευκόλυνση καὶ διευκρίνιση ἐπιτάσσονται ἀπαραιτήτως διαφωτιστικὰ γλωσσάρια μὲ ἄφθονη γλωσσικὴ ὕλη ποὺ ἀποδεικνύονται χρησιμότητα γιὰ γλωσσο³⁴-λαογραφικὲς μελέτες τῶν ἰδιωμάτων, ἐπωνύμων, τοπωνυμίων³⁵, συνθηματικῶν γλωσσῶν κ.ἄ.

Σὲ πολλὰ χειρόγραφα παρατίθενται δείγματα ὑφαντικῆς, κεντητικῆς, πλεκτικῆς καὶ ἄλλης λαϊκῆς χειροτεχνίας, εἶδη φυτῶν, βοτάνων μὲ θεραπευτικὴ χρήση καὶ μαγικὴ σημασία, πρόσφορα γιὰ περαιτέρω ἐπεξεργασία καὶ διερευνήσεις.

Τέλος τὰ χειρόγραφα ἀφοῦ βιβλιοδετηθοῦν καὶ πάρουν τὸν αὐξοντα ἀριθμὸ τους καταγράφονται ἀπὸ ἐμένα στὸ Κτηματολόγιο καὶ ἀποδελτιώνονται κατὰ τὸν τόπο προελεύσεως, τὸν νομὸ, τὸ εὐρύτερο διαμέρισμα καὶ κατὰ συλλογέα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ γίνεται εὐχρηστο στοὺς ἐπιστήμονες καὶ ἐρευνητὲς τὸ ὑλικὸ κατὰ γεωγραφικὲς περιοχές.

Γιὰ τὴν παραπάνω ὀργάνωση τοῦ Ἀρχείου Πρωτογενοῦς Λαογραφικοῦ Ὑλικοῦ, μετὰ ἀπὸ πρόταση τῆς τάξεως τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν καὶ ἀπόφαση τῆς ὀλομέλειας, ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν στὴν πανηγυρικὴ τῆς συνεδρία τῆς 29^{ης} Δεκεμβρίου 1987 μοῦ ἀπένειμε ἔπαινο.

32. Ἀπὸ τὴν ἀξιοποίηση αὐτοῦ τοῦ ὑλικοῦ βλ. Ἐνδεικτικῶς, Στέφ. Δ. Ἡμελλος, «Τὰ δωδεκανησιακὰ δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα ὡς πηγὴ τοῦ τοπικοῦ παραδοσιακοῦ ὑλικοῦ βίου ἢ πολιτισμοῦ», *Πρακτικὰ Α' Συνεδρίου Καρπαθιακῆς Λαογραφίας*. Κάρπαθος 26-27 Μαρτίου 1994, ἐπιμέλεια Μηνᾶς Ἀλεξιάδης, ἔκδοση Ἐπαρχείου Καρπάθου, Ἀθήνα 1998-2001, σ. 91-101.

33. Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη, «Ὁ λαϊκὸς πολιτισμὸς τῆς Καρπάθου 1969-1980 ἀπὸ πρωτογενῆς λαογραφικὸ ὑλικό», ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν τόμο *Πρακτικὰ Α' Συνεδρίου Καρπαθιακῆς Λαογραφίας*, Κάρπαθος 26-27 Μαρτίου 1994, ἐπιμέλεια Μηνᾶς Ἀλεξιάδης, ἔκδοση Ἐπαρχείου Καρπάθου, Ἀθήνα 1998-2001, σ. 6.

34. Χρήση ὑλικοῦ γίνεται καὶ ἀπὸ γλωσσολόγους βλ. ἐνδεικτικῶς Δικαῖος Β. Βαγιακάκος, «Αἱ γλωσσικαὶ καὶ λαογραφικαὶ σπουδαὶ διὰ τὴν Λακωνίαν», στὸν τόμο *Πρακτικὰ Α' Λακωνικοῦ συνεδρίου*. Σπάρτη –Γύθειον 7-11 Ὀκτωβρίου 1977. Λακωνικαὶ Σπουδαὶ Ε', *Πρακτικὰ Β'*, ἐν Ἀθήναις 1980, σ. 271-376 (μὲ ὑλικὸ ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο).

35. Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη, «Λαογραφικὰ τοπωνύμια Ἁγίου Εὐστρατίου Λήμνου», στὸν τόμο *Πρακτικὰ Α' Πανελληνίου Ὀνοματολογικοῦ Συνεδρίου*. Τὰ τοπωνύμια τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, Λήμνος 27-29 Σεπτεμβρίου 1991, ἐπιμέλεια Ι. Κ. Προμπονάς, Ἑλληνικὴ Ὀνοματολογικὴ Ἑταιρεία, Ἀθήνα 1994, σ. 169-183 (μὲ βάση πρωτογενῆς ὑλικό).

Λοιπά Αρχεία

Μαζί με τὸ καταγεγραμμένο πρωτογενὲς λαογραφικὸ ὑλικὸ προσφέρονται ἀπὸ φοιτητὲς στὴν Ἑδρα, γιὰ νὰ διασωθοῦν καὶ νὰ χρησιμεύσουν ὡς διδακτικὸ ἐποπτικὸ ὑλικό, ἀντικείμενα τοῦ βίου καὶ τῆς τέχνης τοῦ λαοῦ, τὸ ὁποῖο ἐμπλουτίζεται καὶ μὲ ἀγορές, φωτογραφίες, μαγνητοφωνημένες ταινίες μὲ τραγούδια, ποικίλα ἔγγραφα.

Ἔτσι δημιουργοῦνται οἱ πυρῆνες καὶ ἄλλων Ἀρχείων ποὺ θὰ ἐνσωματωθοῦν ἀργότερα στὸ Σπουδαστήριο.

β' Ἀρχεῖον μικροφωτογραφιῶν (microfilms)

Ἀποτελεῖται ἀπὸ 13.700 μικροφωτογραφίες, ὅπου περιλαμβάνεται λαογραφικὴ ὕλη ἀπὸ τὴν Κρήτη, ἡ ὁποία φωτογραφήθηκε στὶς 23-29 Νοεμβρίου τὸ 1969 στὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Κρήτης στὰ Χανιά. Στὸ ἔργο τῆς φωτογραφήσεως τοῦ Ἀρχείου οὐσιαστικὰ συνέβαλε ἡ ἐπικουρία τῆς βοηθοῦ Ἄννας Γουήλ.

Τὸ ὑλικὸ τῶν μικροφωτογραφιῶν προέρχεται: α) ἀπὸ τὸ κατατεθειμένο ἐδῶ Ἀρχεῖο τοῦ Ρεθυμνίου Παύλου Βλαστοῦ· β) ἀπὸ ἔξι χειρόγραφα τοῦ 17^{ου}-19^{ου} αἰ. μὲ ὕλη μαγικοῦ κυρίως περιεχομένου ποὺ ἀπόκειται ἐπίσης στὸ ἐν λόγω Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο· γ) ἀπὸ φωτογράφιση στὴν Ἀθήνα χειρογράφου μὲ ἰατροσόφια, ποὺ προέρχεται ὁμοίως ἀπὸ τὴν Κρήτη (Ἀρχάνες Ἡρακλείου). Τὸ χειρόγραφο παραχωρήθηκε πρὸς φωτογράφιση ἀπὸ τὴ διδασκάλισσα στὶς Ἄνω Ἀρχάνες, Εἰρήνη Οὐσταγιαννάκη-Ταχατάκη.

γ' Ἀρχεῖον Μουσικῆς ὕλης

Γιὰ διδακτικὸς καὶ ἐπιστημονικὸς σκοποὺς ἔγιναν ἀπὸ τοὺς συλλογεῖς-φοιτητὲς καὶ ἠχογραφήσεις δημοτικῶν τραγουδιῶν σὲ ταινίες μαγνητοφώνου.

Ἡ ἐν γένει μέχρι σήμερα ταξινόμηση τοῦ ἀρχεῖου ὑλικοῦ βάσει τῶν παραδεδομένων μεθόδων τῶν βιβλίων εἰσαγωγῆς τοῦ ὑλικοῦ καὶ τῶν ἀποδελτιώσεων, μὲ ἰδιαίτερη κατάταξη γιὰ τὰ κείμενα καὶ τὸ μουσικὸ μέρος, εἶναι δυσλειτουργικὴ. Ἐπιτακτικὴ πλέον καθίσταται ἡ ἀνάγκη δημιουργίας ἐνὸς σύγχρονου Ἀρχείου Μουσικῆς, τὸ ὁποῖο νὰ προκύπτει μὲν ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσα δομὴ, ἀλλὰ προσαρμοσμένη στὶς ἀνάγκες καὶ τὶς δυνατότητες τῆς σύγχρονης τεχνολογίας καὶ ἐπικοινωνίας.

Πρὸς τὸ παρὸν ἡ συλλογὴ ἐμπλουτίζεται ἐκτὸς ἀπὸ τὶς συμβατικὲς κασέτες μαγνητοφώνου καὶ μὲ νέας τεχνολογίας πολυμέσα, ὅπως CD, DVD, VIDEO, ὅπου μαζὶ μὲ τὴν εἰκόνα ἐπιτυγχάνεται ἀκριβέστερη καὶ εὐκρινέστερη ἢ ἀποτύπωση τῆς φωνῆς, τῆς ἐκφορᾶς τοῦ ἰδιωματικοῦ λόγου καὶ τοῦ τραγουδιοῦ μὲ τὶς ποικίλες ἐκφάνσεις τοῦ ἤχου. Ἔτσι δημιουργεῖται ἓνα Ἀρχεῖον ἤχου.

δ' Αρχεῖον Ἐγγράφων³⁶

Γιὰ τὴν πληρέστερη μελέτη τοῦ ἐθνικοῦ δικαίου καὶ ἄλλων ἐκδηλώσεων τοῦ βίου τοῦ λαοῦ καταρτίζεται καὶ συλλογὴ ἐγγράφων, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐνσωματωμένα στὶς συλλογές τοῦ πρωτογενοῦς λαογραφικοῦ ὕλικου καλύπτοντας τὶς ἀνάγκες ποὺ ἀφοροῦν στὸ ἐθνικὸ δίκαιο τοῦ λαοῦ μὲ τὶς κατὰ τόπους ἰδιαιτερότητες, στὸ ὁποῖο στηρίχθηκε καὶ ἡ ἐπίσημη ἐξελιγμένη νομοθεσία τῶν κρατῶν.

Τὰ ἔγγραφα εἶναι κυρίως: α) *Προικοσύμφωνα*, ὅπου μπορεῖ κανεὶς νὰ μελετήσει ὅσα ἀφοροῦν στὴν προῖκα, ὅσες ἠθικὲς καὶ οικονομικὲς ὑποχρεώσεις σχετίζονται μὲ τὸ οἰκογενειακὸ δίκαιο, τὶς θέσεις καὶ τοὺς ἐναλλασσόμενους ρόλους τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας· β) *Διαθῆκες-ἔγγραφα*: κληρονομίες, διανομὴ τῆς πατρικῆς καὶ μητρικῆς περιουσίας, ἀποκληρώσεις, ἐπιτροπίες ὀρφανῶν, υἰοθεσίες κ.λπ. μὲ ὅλες τὶς συμφωνίες, τοὺς ἐθνικοὺς τρόπους καὶ τὰ οικονομικὰ ἐπακόλουθα· γ) *Πωλητήρια, μισθωτήρια, δανειοδοτικὰ καὶ ἐνυπόθηκα δάνεια, ἐγγυητικὰ κ.ἄ.*

ε' Φωτογραφικὸν Ἀρχεῖον

Γιὰ σαφέστερη κατανόηση τῆς πρωτογενοῦς ὕλης ποὺ συλλέγεται, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐποπτικότερης τοῦ μαθήματος τῆς Λαογραφίας καταρτίζεται ἓνα πλούσιο Ἀρχεῖο φωτογραφιῶν καὶ φωτεινῶν διαφανειῶν. Οἱ περισσότερες φωτογραφίες περιέχονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στὶς χειρόγραφες συλλογές τῶν φοιτητῶν ἀπὸ τὶς ἐπιτόπιες ἔρευνες. Κρίνεται πλέον ἀπαραίτητη ἡ ἠλεκτρονικὴ ἀρχειοθέτησή τους καὶ ἡ δημιουργία εἰδικοῦ ὀργανωμένου ἀρχείου μὲ φωτοθῆκες.

Μιὰ ἐνδεχόμενη μεταφορὰ τῆς τεχνογνωσίας τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας ἀπὸ τὴ διευθύντριά του Αἰκατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη θὰ ἦταν μία ἰδανικὴ λύση, προκειμένου νὰ ἐξοικονομηθεῖ χρόνος καὶ χρήμα γιὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ὀργάνωση τῶν Ἀρχείων τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ὅψόμεθα!

στ' Μουσικὴ Συλλογὴ

Γιὰ τὴ συμπλήρωση τῆς μελέτης τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ παράλληλα μὲ τὴν καταγραφή, φωτογράφιση καὶ ἠχογράφιση τῶν ἐκδηλώσεών του, ὁ Σπυριδάκης ἐνδιαφέρθηκε καὶ γιὰ τὴ συγκέντρωση λαογραφικῶν ἀντικειμένων (τοῦ βίου καὶ τῆς τέχνης τοῦ λαοῦ) μὲ σκοπὸ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καθαυτὴ ἐπιστημονικὴ τους σημασία, νὰ χρησιμεύσουν στὸ μέλλον καὶ γιὰ διδακτικοὺς σκοποὺς. Ἡ συλλογὴ ἐμπλουτίζεται μὲ δωρεὲς ἀντικειμένων ἀπὸ φοιτητὲς καὶ ἀγορές.

---

36. Πλήρης σχετικὴ βιβλιογραφία στὸ Δημ. Σ. Λουκάτος, *Εἰσαγωγὴ στὴν ἑλληνικὴ Λαογραφία*, Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης, Ἀθήνα 1977, σ. 193-194. Λαογραφία.

Ἐξ ἀρχῆς ὁ Σπυριδάκης μοῦ ἀνέθεσε τὴν εὐθύνη τῆς δημιουργίας τῆς Συλλογῆς. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀντικείμενα πὸν ἔχουν σχέση με τὸν φυσικὸ βίον τοῦ λαοῦ καὶ τὴ λαϊκὴ τέχνη (ἔνδυμα, ὑφαντικὴ, κεντητικὴ, πλεκτικὴ, ξυλοτεχνία, μεταλλοτεχνία (καὶ κοσμήματα), κεραμεικὴ, γεωργία, κτηνοτροφία, κυνήγι κ.ἄ.), τὴν κοινωνικὴ ζωὴ (γέννηση, γάμος, θάνατος), τὸν πνευματικὸ βίον (σφραγίδες ψωμιοῦ, λατρευτικοὶ ἄρτοι, ἀντιβασκάνια ἀντικείμενα, μαγικὰ καὶ θεραπευτικὰ βότανα κ.ἄ.).

Βάσει τοῦ Ἰδρυτικοῦ Νόμου τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας ἡ συλλογὴ ἀντικειμένων προσαρτᾶται σὲ αὐτὸ με τὴν ἐπωνυμία: «Σπουδαστήριον Λαογραφίας μετὰ προσηρητημένης λαογραφικῆς συλλογῆς» (14 Ἀπριλίου 1972).

Σπουδαστήριον Λαογραφίας μετὰ προσηρητημένης Λαογραφικῆς Συλλογῆς

Μετὰ ἀπὸ ὑπεράνθρωπες καὶ ἄοκνες προσπάθειες τοῦ καθηγητοῦ Γεωργίου Σπυριδάκη, γιὰ νὰ ὑπερπηδηθοῦν τὰ πάσης φύσεως νομοκανονικὰ –ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς– ἐμπόδια, στίς 14 Ἀπριλίου τοῦ 1972 ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἐδρας με τὰ προαναφερόμενα Ἀρχεῖα, ἡ ὁποία λειτουργοῦσε *de facto* ὡς Σπουδαστήριον, ἀποκτᾶ καὶ *de jure* τὴ νομικὴ του κατοχύρωση ὡς Σπουδαστήριον Λαογραφίας μετὰ προσηρητημένης Λαογραφικῆς Συλλογῆς.

Πρῶτος διευθυντῆς του εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἰδρυτῆς του ὁ Γεώργιος Κ. Σπυριδάκης.

14 Ἀπριλίου 1972! Τὸ οὐτοπικὸ ὄνειρο γίνεται πραγματικότητα. Ἀποκτᾶ σάρκα καὶ ὀστά. Ἐπικυρώνει τὴν πίστη ἑνὸς ἀνθρώπου στὴν ἀξία αὐτῶν γιὰ τὰ ὁποία ἀγωνίζεται. Δικαιώνει τὶς συνεχεῖς ἐπίπονες καὶ πολύμοχθες προσπάθειες 7 ἐτῶν τοῦ Γεωργίου Σπυριδάκη.

Πρόκειται γιὰ μίαν ἡμέρα σημαντικὴ τόσο γιὰ τὸν Σπυριδάκη ὅσο γιὰ τὴν Ἄννα Γουήλ καὶ ἐμένα (ἔξυπακούεται ὅτι καὶ οἱ τρεῖς λειτουργοῦμε ὡς οἰκογένεια), πὸν συμπαρασταθήκαμε με ὅλες τὶς δυνάμεις μας καὶ τὶς ἀτελείωτες ὥρες ἐργασίας, ἐκτὸς ὥραριου, γιὰ νὰ ὀργανώνεται καὶ νὰ προβάλλεται τὸ ἔργο τῆς Βιβλιοθήκης-Σπουδαστηρίου. Εἶναι ἡ ὥρα τῆς δικαιώσεως καὶ τῆς δικῆς μας συμμετοχικῆς βιώσεως στὰ γεγονότα πὸν προσηγήθησαν.

Ὁ Σπυριδάκης εἶναι ὑπερήφανος, συναισθηματικὰ πολὺ φορτισμένος κι ἐμεῖς συγκινημένες. Πάντα μεγαλόκαρδος μοῦ δίνει τὴ «σφραγίδα» τοῦ Σπουδαστηρίου, ὡς παλαιότερα βοηθός, γιὰ νὰ σφραγίσω τὸ πρῶτο ἔγγραφο, παρὰ τὴν ἐπίμονη ἄρνησή μου, γιὰ τὴν ἦταν μίαν ἐνέργεια πὸν δικαιόταν ὁ ἴδιος. Τὴν ἰδιάζουσα αὐτὴ συναισθηματικὴ στιγμή τὰ λόγια ἀδυνατοῦν νὰ τὴν περιγράψουν. Νοιώθουμε σὰν νὰ φωτίσθηκε ὁ χῶρος καὶ συγχρόνως μίαν ἀνακούφιση διότι πλέον εἴμαστε σύννομοι.

Τὸ Σπουδαστήριό μας καὶ μὲ τὴ «βούλα» ἀποκτᾶ νομικὴ ὄντοτητα καὶ ἐγκυρότητα. Αναγνωρίζεται ἐπισημῶς καὶ πρὸ παντὸς ἀποκτᾶ τὴν ταυτότητά του: «Σπουδαστήριον Λαογραφίας μετὰ προσηρητημένης Λαογραφικῆς Συλλογῆς»³⁷. Τὸ λέμε καὶ τὸ ξαναλέμε γιὰ νὰ τὸ ἀκοῦμε καὶ νὰ τὸ συνειδητοποιοῦμε. Ἐπακολουθεῖ πλούσιο συμπόσιο, ὅπου οἱ τρεῖς μας ἐορτάζουμε τὸ μεγάλο ἐπίτευγμα.

Τὸ 1987 ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ μεταφέρεται στὶς νέες κτιριακὲς τῆς ἐγκαταστάσεις στὴν Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου καὶ μαζὶ τὸ Σπουδαστήριον Λαογραφίας μὲ τὰ ποικίλα σὲ αὐτὸ ἐνσωματωμένα Ἀρχεῖα.

Τὸ Σπουδαστήριον ἀποκτᾶ δυὸ ἄνετους χώρους. Ὁ ἓνας στεγάζει τὴ Βιβλιοθήκη καὶ τὸ Σπουδαστήριον καὶ ὁ ἄλλος τὸ «Ἀρχεῖον Χειρογράφων Συλλογῶν Πρωτογενοῦς Λαογραφικῆς Ὑλης». Ἐπίσης χρησιμοποιεῖται ὡς χώρος γιὰ τὴ λειτουργία τῶν φροντιστηριακῶν ἀσκήσεων τῶν φοιτητῶν κατὰ ὁμάδες γιὰ τὴν ἐκπόνηση τῶν λαογραφικῶν συλλογῶν καὶ γιὰ τὰ μαθήματα τῶν μεταπτυχιακῶν φοιτητῶν.

Μετὰ ἀπὸ ἐπίπονες προσπάθειές μου καὶ μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Παναγιώτου Κοντοῦ, ὁ τότε Κοσμητῶρ Ἰωάννης Παρασκευόπουλος μᾶς παραχωρεῖ ἓνα χώρο ὡς προέκταση τοῦ Ἀρχείου Πρωτογενοῦς Ὑλικοῦ, χωρισμένο σὲ τρία μέρη: Στὸ ἓνα φυλάσσονται διάφορα μηχανήματα, στὸ δεῦτερον λειτουργεῖ ἓνα γραφειάκι μὲ βιβλιοθήκες ὅπου τοποθετοῦνται, ἀφοῦ ἀρχειοθετηθοῦν, οἱ ἐργασίες τῶν μεταπτυχιακῶν καὶ ὁ τρίτος ὡς ἀποθηκευτικός.

Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ λειτουργήσῃ τὸ Σπουδαστήριον στὴ νέα, ἀκόμη «γιαπί», ἐγκατάστασή του, πρέπει νὰ γίνουν κάποιες τεχνουργικὲς ἐπεμβάσεις, νὰ βαφοῦν ἐκ νέου κάποιον τοῖχοι κ.λπ., πὺν γιὰ τὴν ταχύτατη ἐκτέλεσή τους σημαντικὴ εἶναι ἡ βοήθεια τοῦ Παναγιώτου Κοντοῦ ὡς ἐπόπτου κτιρίου. Ἐν συνεχείᾳ ὁ χώρος καθαρίζεται ἐκ τῶν ἐνότων, μεταφέρονται ἀπὸ τὸν ἕκτο ὄροφο οἱ βιβλιοθήκες, γίνεται ἡ χωροταξικὴ ὀργάνωση τῆς Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ Ἀρχείου, πλένονται, ξεσκονίζονται καὶ ἀνοίγονται οἱ ἑκατοντάδες κοῦτες μὲ τὰ βιβλία, τὰ ὅποια ταξινομοῦνται καὶ τοποθετοῦνται στὶς βιβλιοθήκες, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὰ χειρόγραφα πρωτογενοῦς λαογραφικοῦ ὑλικοῦ, πὺν παίρνουν τὴ θέση τους στὸν οἰκεῖο χώρο τους. Καθαρίζονται ἢ πλένονται καὶ ἀερίζονται τὰ ἀντικείμενα τῆς μουσειακῆς συλλογῆς καὶ ἄλλα τοποθετοῦνται στὶς προθῆκες καὶ ἄλλα στὶς ντουλάπες, κυρίως ρουχισμός, ἀφοῦ συντηρηθεῖ κατάλληλα.

Μέσα σὲ σύντομο, ἀπρόσμενο σχεδόν, χρονικὸ διάστημα, χάρις στὴν πολύμοχθη προσωπικὴ καὶ χειρωνακτικὴ ἐργασία (εἶναι ἡ μοῖρα τῆς Λαογραφίας· τὰ πάντα γίνονται ἐκ τῶν ἐνότων καὶ μὲ θυσία) τοῦ τότε

37. Ἀπὸ τὸ 1982 κέξ. μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ Νόμου Πλαισίου ἢ Λαογραφία συναποτελεῖ μὲ τὴ Βυζαντινὴ Φιλολογία ἐνιαῖο τομέα, τὸν Τομέα Βυζαντινῆς Φιλολογίας καὶ Λαογραφίας, στὸν ὅποιο ἐντάσσεται καὶ τὸ Σπουδαστήριον Λαογραφίας μετὰ τῆς προσηρητημένης Λαογραφικῆς Συλλογῆς.

Διευθυντοῦ τοῦ Σπουδαστηρίου Στεφάνου Ἡμέλλου, τῆς βοηθοῦ Μαρίας Σημαιοῦ – Παγκάλου, ἀπὸ τὸ 1975, τῆς βιβλιοθηκονόμου, ἀπὸ τὸ 1984, Ζηνοβίας Σούλη καὶ ἐμοῦ, βρίσκεται καὶ πάλι στὴ διάθεση τῶν ἀναγνωστῶν του – φοιτητῶν καὶ ἐρευνητῶν.

Θὰ ἦταν παράλειψη νὰ μὴν ἀναφέρω ἐπίσης τὴν καθοριστικὴ ἐθελοντικὴ προσφορὰ τῆς Εἰρήνης Ἀμπελάκια³⁸ καὶ τῆς Χρυσούλας Μακρῆ³⁹ κατὰ τὴ μεταφορὰ καὶ ἐγκατάσταση τοῦ Σπουδαστηρίου στὴν Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὶν καὶ μετὰ.

Σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ διδάκτορα τῆς Λαογραφίας Γεωργίου Θανοπούλου μὲ θέμα: «Το τραγούδι τοῦ Ἀρμούρη. Χειρόγραφη καὶ προφορικὴ Παράδοση», 1988. Ἡ διατριβὴ ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὸν Τομέα Βυζαντινῆς Φιλολογίας καὶ Λαογραφίας μὲ βαθμὸ «Ἄριστα». Ὁ Γεώργιος Θανόπουλος ἀπὸ τὸ 1995-1998 ἀποσπᾶστηκε ἀπὸ τὴ Μέση Ἐκπαίδευση καὶ πρόσφερε πολὺτιμες, ἐπιστημονικὲς, διδακτικὲς κι ἄλλες ὑπηρεσίες στὸν Τομέα Βυζαντινῆς Φιλολογίας καὶ Λαογραφίας καθὼς καὶ στὸ Σπουδαστήριον. Πολύτιμη καὶ οὐσιαστικὴ ἦταν ἡ βοήθειά του στὶς ἐπιτηρήσεις κατὰ τὶς ἐξετάσεις τῶν ἑκατοντάδων φοιτητῶν κ.ἄ. Μὲ ἀπόφαση τοῦ Τομέα κατὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἔτη 1996-1997 καὶ 1997-1998 δίδαξε «Δημοτικὸ τραγούδι» στοὺς μεταπτυχιακοὺς φοιτητὲς τῆς Λαογραφίας καὶ παρακολούθησε τὴ συγγραφὴ τῶν ἐρευνητικῶν ἐργασιῶν τους.

Σήμερα ὁ χῶρος τοῦ Σπουδαστηρίου, ἀνετος, φιλικός, φροντισμένος καὶ ὁμορφα διακοσμημένος μὲ ἀγάπη καὶ μεράκι μὲ λαογραφικὰ ἀντικείμενα ἀπὸ τὶς βιβλιοθηκονόμους Ζηνοβία Σούλη-Carrano καὶ Ζωή

38. Ἡ Εἰρήνη Ἀμπελάκια ἀπὸ τὸν Μάρτιο τοῦ 1982 ὅταν καθαρὸέγραφε ὑπὸ τὴν ἐποπτεία μου στὸ Σπουδαστήριον Λαογραφίας τὴν ἀριστη συλλογὴ τῆς ἀπὸ τὴ Σκόπελο (βραβεύτηκε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία), μὲ σπάνιο ἦθος καὶ ἀφοσίωση βοήθησε δεκατρία χρόνια (1982-1995) ἀνελλιπῶς καὶ καθημερινῶς στὴν ὁμαλὴ λειτουργία τοῦ Σπουδαστηρίου, μὲ τὴν ἐγκριση καὶ τὴν ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὸ πρόσωπό της τοῦ Διευθυντοῦ Στέφ. Δ. Ἡμέλλου καὶ ἡμῶν τῶν ὑπολοίπων. Ἔλαβε μέρος σὲ ὅλες τὶς ἐπιτηρήσεις κατὰ τὶς ἐξετάσεις (ἐλλείπει ἐπιτηρητῶν), ἀνὰ τρία τρίωρα κάθε φορὰ. Ἐξετέλεσε ποικίλλες ἄλλες ἐσωτερικὲς καὶ ἐξωτερικὲς ἐργασίες τοῦ Σπουδαστηρίου, βοήθησε τὸν Διευθυντὴ σὲ διορθώσεις δοκιμίων κ.ἄ., ἐνῶ παράλληλα ἐκπονοῦσε τὴ διδακτορικὴ τῆς διατριβῆς μὲ θέμα: «Ἡ ἐστία καὶ ἡ πυρὰ τῆς στὶς λαϊκὲς ἀντιλήψεις καὶ ἐκδηλώσεις», Αθήνα 1990, ἡ ὁποία στηρίχθηκε κατ' ἐξοχὴν στὸ πρωτογενὲς λαογραφικὸ ὕλικό τοῦ Σπουδαστηρίου καὶ τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας καὶ ἔλαβε τὸν βαθμὸ «ἄριστα».

39. Ἀνάλογη περίπτωσις εἶναι καὶ ἡ Χρυσούλα Μακρῆ (1985-2000), μὲ μιὰ διακοπὴ 1985-1986 ὅταν ὑπηρέτησε ὡς καθηγήτρια σὲ Γυμνάσιο. Ἀπὸ τὸ 1983 ἡ Χρυσούλα Μακρῆ ἐκπονῶντας τὴ λαογραφικὴ συλλογὴ τῆς ἀπὸ τὴν Τιθορέα Φθιώτιδος (βραβεύτηκε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία) ὑπὸ τὶς ὁδηγίες καὶ ἐποπτεία μου ἤρθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν χῶρο τὸν ὁποῖο ὑπηρέτησε ἀπὸ τὸ 1983 ἕως τὸ 1985 πάντα ἀνιδιοτελῶς καὶ μὲ ὑπευθυνότητα. Ἀπὸ τὸ 1986-1989 ὡς Ε.Μ.Υ. ἐπ' ἀμοιβῆ καὶ ἀπὸ τὸ 1990-2000 μὲ ἐκπαιδευτικὴ ἄδεια, μετ' ἀποδοχῶν καὶ ἄνευ ἢ μὲ ἀποσπᾶσεις, ἐκπονῶντας παράλληλα τὴ διατριβὴ τῆς μὲ θέμα: «Ἡχοκρότοι-θόρυβοι στὸν κύκλο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Μέσα ἀποτροπῆς – σύμβολα ἐπικοινωνίας», Αθήνα 2000 (βαθμὸς Ἄριστα). Μετὰ τὸ 2000 διορίστηκε στὴ Μέση Ἐκπαίδευση.

Ζούπα-Μπόκα, έχει καταστεί ένα σύγχρονο Κέντρο μελέτης και έρευνας της Λαογραφίας με ειδική βιβλιοθήκη που αριθμεί 14.765 τίτλους βιβλίων (Νοέμβριος 2004) και είναι οργανωμένη πλέον βάσει των σύγχρονων ηλεκτρονικών βιβλιοθηκονομικών προδιαγραφών.

Την ευθύνη για την ομαλή και εύρυθμη λειτουργία του Σπουδαστηρίου, την οργάνωση του χώρου και τις αναγκαίες ανακατατάξεις του έχουν οι φιλότιμες, εργατικές, ευγενέστατες, πάντα πρόθυμες και εξυπηρετικές βιβλιοθηκονόμοι, οι οποίες παρά την πίεση της εργασίας και του χρόνου (μετά δυσκολίας και υπεράνθρωπες προσπάθειες έπαρκουν) προσφέρουν τις πολύτιμες υπηρεσίες τους και πάντα υπό τη διακριτική έποπτεία των εκάστοτε Διευθυντών⁴⁰.

Από το 1995, μετά από συνεννόηση με τον τότε Διευθυντή Στέφανο Ήμελλο άρχισα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα στον χώρο του Σπουδαστηρίου με σκοπό την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση μαθητών, κυρίως Δημοτικού και Γυμνασίου, στην παράδοση, τη σημασία της Λαογραφίας, τη μύησή τους στην έθιμολειτουργία ποικίλων έορτών και αρχιχρονικών περιόδων καθώς και τη γνωριμία με τη λαϊκή τέχνη.

Ο χώρος δέ του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας μετά της Προσηρημένης Μουσειακής Συλλογής, το Αρχείο Χειρογράφων Πρωτογενούς Λαογραφικής Ύλης, διακοσμημένος με λαογραφικά αντικείμενα, χαρούμενος και προσιτός, ή εξειδικευμένη Βιβλιοθήκη με τη συμβατή και ηλεκτρονική λειτουργία της προκαλεί δέος και εξάπτει την περιέργεια και τη φαντασία ιδιαίτερα των μικρών μαθητών.

Η ενημέρωση γίνεται μετά από συνεννόηση με τα σχολεία και τους υπεύθυνους εκπαιδευτικούς κατά τις διαβατήριες χρονικές περιόδους που συντελούνται τα περισσότερα λαογραφικά φαινόμενα, όπως πρωτομηνιές (ιδιαίτερα 1^η Μαρτίου, 1^η Μαΐου, 1^η Σεπτεμβρίου, με πολύ πλούσια και πολυποίκιλη έθιμολογία), Χριστούγεννα, Πάσχα κ.ά.

Ο σκοπός της λειτουργίας του Σπουδαστηρίου ως κέντρου άσκησης και έρευνας, καλλιέργειας, μελέτης και αναπτύξεως της έπιστημονικής και καλλιτεχνικής δραστηριότητας, πέραν από την εκπαιδευτική-παιδαγωγική του λειτουργία, είχε τεθεί ήδη από τον ιδρυτή του Γεώργιο Σπυριδάκη.

---

40. Με την καθιέρωση των μεταπτυχιακών σπουδών οι έπιτηρήσεις των εξετάσεων γίνονται πλέον από τους μεταπτυχιακούς φοιτητές, πολλοί από τους οποίους προσφέρουν έπιπλέον και διάφορες εργασίες στο Σπουδαστήριο, όπως ειδολογική κατάταξη δελτίων, ανακατάταξη, μεταφορά και έπανατοποθέτηση βιβλίων σε νέες βιβλιοθήκες υπό την έποπτεία των βιβλιοθηκονόμων, έπιτήρηση της Βιβλιοθήκης κατά την ώρα της λειτουργίας της, ποικίλες έξωτερικές εργασίες, έλλείψει κλητήρων, τοποθέτηση εκατοντάδων γραπτών με την αριθμητική σειρά του φοιτητικού μητρώου κ.ά. Μνημονεύω ιδιαίτερα την προσφορά των μεταπτυχιακών Παναγιώτου Βελτανισιάν, Μαρίας Μπομποτά, Στυλιανής Κοντογιάννη, Κώστα Τσάκου, Γεωργίου Προδρομίδα, Αναστασίας Βασδέκη, Πέτρου Φραντζέσκου και Παναγιώτου Χωρίκη.

Ιδιαίτερη επίσης σημασία αποδίδω στην ενημέρωση τῶν μαθητῶν γιὰ τὴ δυνατότητα συλλογῆς καὶ διασώσεως πρωτογενοῦς λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἀπὸ τὴν οἰκογένειά τους, γεγονός πού ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴ δημοσίευση ποικίλων ἀξιολόγων λαογραφικῶν πληροφοριῶν στὰ περιοδικὰ τοῦ σχολείου τους ἢ σὲ εἰδικὰ τομῖδια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα, τὰ ἄριστα ὑποβάλλονται καὶ βραβεύονται ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία, ἀποτέλεσμα ἐπίσης τῆς πολύτιμης συνεργασίας μὲ τὴ διευθύντρια τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας Αἰκατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, ἡ ὁποία ἐνισχύει καὶ αὐτὴ μου τὴν προσπάθεια, δίνοντας περαιτέρω κίνητρα στοὺς μαθητές.

Ιδιαίτερη ἐντύπωση προκαλεῖ στοὺς μαθητές κατὰ τὴν ενημέρωσή τους ἀπὸ τὶς βιβλιοθηκονόμους Ζωὴ Ζούπα-Μπόκα καὶ Ζηνοβία Σούλη-Carrano ὁ τρόπος λειτουργίας τοῦ Σπουδαστηρίου τόσο μὲ τὸν συμβατὸ τρόπο καὶ τὰ δελτία ὅσο καὶ τὰ ἠλεκτρονικὰ μέσα. Ἐκπλήσσονται μὲ τὴ διαχρονικὴ ἱστορία τοῦ βιβλίου, καθὼς καὶ μὲ τὸν σύγχρονο τρόπο, ἀπὸ τὴν ἐκτύπωση του μέχρι τὴν τοποθέτησή του, ἀναλόγως μὲ τὴν εἰδολογικὴ του κατάταξη στὸ ράφι, ὅπως π.χ. ὅσα βιβλία σχετίζονται μὲ τὰ παραμῦθια, τὰ αἰνίγματα, τοὺς γλωσσοδέτες κ.ἄ. τὰ ὁποῖα καὶ ξεφυλλίζουν. Στοὺς μικροὺς μαθητές διαβάζονται δύο-τρία παραμῦθια καὶ διασκεδάζουν ἀπαγγέλλοντας γλωσσοδέτες ἢ λύνοντας αἰνίγματα.

Γιὰ τὴ μουσειακὴ συλλογὴ καὶ τὰ ποικίλα ἀντικείμενά της οἱ μαθητές ἐνημερώνονται ἀπὸ τὴν ἐπίκουρη καθηγήτρια Ἄννα Γουήλ-Μπαδιεριτάκη γιὰ τὴ χρήση τους, τοὺς εἰδικοὺς συμβολισμοὺς της κ.ἄ. Πιάνουν τὰ ἀντικείμενα, τὰ ἐπεξεργάζονται, φοροῦν τὰ κοσμήματα καὶ μέρη ἀπὸ τὶς φορεσιές, ἀστειεύονται μεταξὺ τους μὲ τὴν ἐμφάνισή τους. Στὸ τέλος ἡ Ἄννα Γουήλ-Μπαδιεριτάκη τοὺς δίδει τὰ διάφορα βιβλία λαϊκῆς τέχνης πού ξεφυλλίζουν μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον κάνοντας διάφορα σχόλια.

Πολλὲς φορὲς ἡ λαογραφικὴ ενημέρωση πλαισιώνεται ἀπὸ τὴν πάντα πρόθυμη προσφορὰ τοῦ Γεωργίου Αἰκατερινίδη τέως Διευθυντῆ Ἑρευνῶν καὶ συντάκτη τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης Λαογραφίας, μὲ τὴν προβολὴ σχετικῶν μὲ τὸ θέμα κινηματογραφικῶν ταινιῶν καὶ τῶν ἑκατοντάδων διαφανειῶν ἀπὸ τὴν πλούσια συλλογὴ του σὲ διάφορες ἐθιμικὲς περιόδους, ὅπως π.χ. α) γιὰ τὰ ἀποκριάτικα καὶ ἐαρινὰ ἔθιμα β) γιὰ τὶς γεωργικὲς καὶ ποιμενικὲς ἐργασίες καὶ τοὺς προστάτες Ἁγίους τους γ) γιὰ τοὺς λατρευτικοὺς ἄρτους (πρόσφορα-ἄρτοκλασίες κ.λπ.), τοὺς ἐορταστικοὺς (χριστόψωμο, βασιλόπιτα, φωτίτσα, αβγοκουλούρα), τὰ κεντημένα ψωμιὰ τοῦ γάμου, τῆς γεννήσεως καὶ τῆς βαπτίσεως κ.ἄ., τὸν τρόπο παρασκευῆς τοῦ ψωμοῦ μὲ ὅλα τὰ σχετικὰ ἔθιμα κ.ἄ. Οἱ μαθητές ἐντυπωσιάζονται ἀπὸ τὶς τόσο ἄγνωστες σὲ αὐτοὺς μορφὲς καὶ τρόπους ζωῆς τοῦ παρελθόντος πού μὲ τὴ γνωστή του γλαφυρότητα καὶ τὴ βαθειὰ γνώση τῆς ἐπιστήμης τῆς Λαογραφίας καὶ τῆς πλούσιας ἐθιμολογίας της ἐκθέτει ὁ Γ. Αἰκατερινίδης, τὸν ὁποῖο θερμότατα εὐχαριστῶ.

Έπιστημονικό-διδασκτικό έργο

Παράλληλα με τὰ ὀργανωτικά του καθήκοντα στὸ Πανεπιστήμιο καὶ τὸ Κέντρο Ἑρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ὁ Γεώργιος Σπυριδάκης ἔχει νὰ ἐπιτελέσει τὸ ἐπιστημονικὸ καὶ τὸ διδασκτικὸ του ἔργο.

Στὸν τομέα αὐτὸ κινεῖται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι ὁ λαογράφος ἐξετάζει καὶ διδάσκει τὸν νεώτερο λαϊκὸ παραδοσιακὸ πολιτισμὸ στὴ φυσικὴ, κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ του μορφή, πέρα ἀπὸ τὴν κοινὴ ἀντίληψη τῶν φαινομένων καὶ ἀντιμετωπίζει τὰ θέματα πὺ τὸν ἀπασχολοῦν μὲ «φιλόσοφον πνεῦμα».

Ὁ Σπυριδάκης πίστευε βαθειὰ ὅτι ὁ νεώτερος λαϊκὸς πολιτισμὸς ἀποτελεῖ τὸν οὐσιώδη παράγοντα, πὺ πρέπει νὰ ἰδεῖ ὁ λαογράφος μὲ μία εὐρύτερη ἀνθρωπιστικὴ καὶ ἐθνικὴ θεώρηση. Συγχρόνως πίστευε ὅτι ἀποτελεῖ τὸν στυλοβάτη στὸν ὁποῖο πρέπει νὰ στηριχθεῖ τὸ ἀρχαιοελληνικὸ, τὸ βυζαντινὸ καὶ τὸ νεώτερο μορφωτικὸ ἀγαθὸ, ὥστε νὰ καταστεῖ περισσότερο συγκεκριμένο τὸ πολιτιστικὸ μήνυμα τοῦ λαογραφικοῦ φαινομένου.

Ἀκόμη, πρέπει νὰ ἐπισημάνω ὅτι οἱ πανεπιστημιακὲς παραδόσεις τοῦ Σπυριδάκη πὺ ἐκτυπώθηκαν offset (δὲν πρόφθασε νὰ τις ἐπεξεργασθεῖ στὴν τελικὴ τους μορφή καὶ νὰ τις δημοσιεύσει) σὲ τέσσερα τεύχη: α) Εἰσαγωγή – φυσικὸς βίος· β) Κοινωνικὴ ὀργάνωση καὶ ζωὴ καὶ πνευματικὸς βίος· γ) Κοινωνικὸς βίος· δ) Δημοτικὴ ποίηση, ἀποτελοῦν καὶ σήμερα ἀκόμη βασικὰ ἐγχειρίδια γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Λαογραφίας ἐπικουρούμενα βεβαίως ἀπὸ τὰ νεώτερα ἔργα τῶν Λαογράφων Καθηγητῶν καὶ τῆς σύγχρονης σχετικῆς διεθνοῦς βιβλιογραφίας καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ρευμάτων τῆς ἐπιστήμης τῆς Λαογραφίας.

Ὁ ἄνθρωπος – ὁ προϋστάμενος

Ὁ ἄνθρωπος Γεώργιος Κ. Σπυριδάκης ξεχώριζε γιὰ τὸ ἐντελῶς προσωπικὸ, ἀπέριττο, ἤπιο, καλοκάγαθο καὶ ταπεινὸ ὕφος, ἔχοντας ὡς χαρακτηριστικὸ του λογότυπο: «φαίνου ὅ,τι εἶσαι καὶ ὀλίγον παρακάτω», πὺ υἰοθέτησε καὶ στὴν πράξη. Τὴν ἰώβειο ὑπομονὴ του, τὸν πειθαρχημένο, συγκρατημένο, ἀλλὰ καὶ συγκροτημένο χαρακτῆρα του.

Ὁ Σπυριδάκης κατόρθωνε νὰ συνδυάζει τὴν ὑπηρεσιακὴ ἀπόσταση καὶ τὴν ἀυστηρότητα τοῦ διοικητικοῦ προϋσταμένου μὲ τὴ διαπροσωπικὴ προσέγγιση. Τὸ τυπικὸ ὕφος τῆς κοινωνικῆς συμβατικότητος μὲ τὸ κοινοτικὸ πὺ τόσο ταίριαζε στὰ ποικίλα καθαρῶς ἀνθρώπινα καὶ συναισθηματικὰ ζητήματα τῆς Πανεπιστημιακῆς ζωῆς ἐνὸς Σπουδαστηρίου, ὅπως αὐτὸ τῆς Λαογραφίας.

Ὁ Σπυριδάκης ὡς ἄνθρωπος ἐπίσης ὑπῆρξε ἀφιλοκερδῆς. Παραμέριζε τὰ δικά του συμφέροντα, τις ἐπείγουσες προσωπικὲς του ὑποθέσεις, ὑποχρεώσεις καὶ καθήκοντα, ἀκόμη καὶ αὐτὰ πρὸς τὴν οἰκογένειά του, στὴν ὁποία περιλαμβάνονταν καὶ ὅλοι οἱ συνεργάτες του.

Όμως πάντα εύρισκε κατανόηση από τὴ σύζυγό του, τὴν ἀείμνηστη πλέον Ἐρασμία καὶ φυσικὰ ἀπὸ ὅλους ἐμᾶς, γιὰ νὰ ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀνάγκες τῆς ἐπιστήμης, τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν διοικητικῶν του καθηκόντων στὰ δυὸ πνευματικὰ Ἰδρύματα, τὸ Πανεπιστήμιο καὶ τὴν Ἀκαδημία.

Υπῆρξε φόβος καὶ ἐγὼ νὰ μὴν προφθάσω νὰ εἶμαι ἐγκαίρως στὸν γάμο μου, ἀφοῦ ὡς τὶς 4 μ.μ. ἤμουν ἐν ὑπηρεσίᾳ καὶ ἡ στέψη ἦταν προγραμματισμένη γιὰ τὶς 8 μ.μ. καὶ παρὰ λίγο νὰ γεννήσω στὸ Πανεπιστήμιο. Εὐτυχῶς μεσολάβησε ἡ 28^η Ὀκτωβρίου καὶ ἀπεσοβήθηκε ὁ κίνδυνος ἐνὸς τοκετοῦ στὸ Σπουδαστήριο. Ἄλλες ἐποχὲς βεβαίως!

Οἱ ὑφιστάμενοί του τὸν ἀγαποῦσαν καὶ οἱ συνάδελφοί του τὸν ἐκτιμοῦσαν διότι ἦταν ἔντιμος, δίκαιος, ἀδέκαστος, συνεργατικός, συναισθηματικός, ἀλλὰ καὶ παραπονιάρης. Μὲ μία λέξη ἀνθρώπινος.

Μὲ συγκίνηση θυμᾶμαι πῶς καὶ μὲ τὴν ιδιότητά του ὡς διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν συγκέντρωνε τοὺς συντάκτες τοῦ τότε Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τὸν ἀείμνηστο τώρα Σπύρο Περιστέρη, τὶς κυρίες Ἐλευθερία Δήμου-Παπαδοπούλου (τὴν ὁποία καὶ ἀπὸ ἐδῶ εὐχαριστῶ γιὰ τὴν τρυφερὴ ἐνίσχυση καὶ συμπαράστασή της ἀπὸ τὸ ξεκίνημα τῆς λαογραφικῆς μου πορείας ἕως σήμερα), Ἄννα Παπαμιχαήλ (τώρα ἀναπληρώτρια καθηγήτρια τῆς Λαογραφίας), τοὺς Στέφανο Ἡμελλο (μετέπειτα Ὑφηγητὴ καὶ καθηγητὴ τῆς Λαογραφίας), τὸν Γεώργιο Αἰκατερινίδη, τὸν Ἄγγελο Δευτεραῖο κ.ἄ. γιὰ νὰ τοὺς κέρασει «ὑποχρεωτικῶς» γλυκὸ τοῦ κουταλιοῦ καὶ καφέ μὲ παξιμαδάκι. Ἔνοιωθα ὅμως ὅτι τὸ κέρασμα ἦταν ἀπλῶς τὸ ἐπικάλυμμα. Σκοπὸς τῆς προσκλήσεως ἦταν νὰ τοὺς παρουσιάσει ἔμμεσα, μὲ παιδικὴ ὑπερηφάνεια καὶ ἱκανοποίηση τὸ συντελούμενο ἔργο τῆς Ἐδρας Λαογραφίας μὲ τὸ de facto ἀναπτυσσόμενο Σπουδαστήριο.

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἐθελοντικὴ προσφορὰ τῶν συντακτῶν τοῦ τότε Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ἕως τὸ Νοέμβριο τοῦ 1966 ποὺ ἔγινε τακτικὴ βοήθης, ἦταν οὐσιαστικὴ καὶ πολύτιμη γιὰ τὸ «στήσιμο» τῆς Ἐδρας, τὴν ὀργάνωση τοῦ χώρου καὶ τὴν ὁμαλὴ διεξαγωγὴ τῶν ἐξετάσεων. Δὲν πρέπει νὰ παραλείψω τὴν ἐπίσης ἐθελοντικὴ προσφορὰ τοῦ βοηθοῦ, τότε, τοῦ Καθηγητοῦ Νικολάου Τωμαδάκη καὶ τώρα Καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας Σταύρου Κουρούση στὶς ἐξετάσεις, τὶς διορθώσεις δοκιμίων κ.ἄ. τοῦ καθηγητοῦ, καθὼς καὶ τῶν φοιτητῶν Σταύρου Σημιαίκα, φιλολόγου καὶ Χριστόφορου Χαραλαμπάκη, Καθηγητοῦ τῆς Γλωσσολογίας.

Ἰδιαίτερη ἡμέρα γιὰ τὸν χῶρο ἀποτελοῦσε ἡ 14^η Σεπτεμβρίου (Ὑψωση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ) μὲ τὴν εὐχετικὴ ἐθιμοτυπικὴ ἐπίσκεψη τῶν καθηγητῶν Δημητρίου Λουκάτου, ὁ ὁποῖος ἔφερνε τὸν «ἀγιασμένο» βασιλικὸ μετὰ τῆ λειτουργία καὶ τοῦ Δημητρίου Πετρόπουλου, μὲ τὰ κουλουράκια, «γιὰ νὰ ποῦν τὰ δικά τους» καὶ νὰ τοὺς προσφερθεῖ τελετουργικὰ στὸ δισκάκι μὲ τὸ κεντημένο πετσετάκι τὸ κέρασμα: γλυκὸ

κουταλιού με νερό, κονιάκ στα ειδικά ποτηράκια, καφές ελληνικός στα «καλά» μας φλυτζανάκια με τό, αναλόγως τα γούστα, καϊμάκι.

Ό Δημοκράτης

Συνεπής πάντα στις δημοκρατικές του αρχές, ό Γεώργιος Σπυριδάκης ήταν ό μόνος καθηγητής, από όσο είναι δυνατόν να γνωρίζω, ό όποιος δέν παραβρέθηκε στη Συνέλευση τών Καθηγητών του Πανεπιστημίου, τήν όποία συγκάλεσε ό τότε δικτάτορας Γ. Παπαδόπουλος. Πάντα δέ αγωνίσθηκε για τις ιδέες και τις αξίες που είχε θέσει, χωρίς τυμπανοκρουσίες και αντιστασιακές κορώνες. Η κάθε απόφαση και στάση του άφορούσε μόνο τόν ίδιο.

Ό Κρητικός

Ήταν υπερήφανος για τήν καταγωγή του από τήν ήρωική μεγαλόνησο Κρήτη, με τήν όποία διατήρησε άρρηκτους δεσμούς και τό γλωσσικό της ιδίωμα. Αυτόνοσήτως δέ και ή γυναίκα του ήταν κρητικιά και όπως έλεγε «δέν μπορούσε να είναι διαφορετικά».

Ίδιαίτερη ύπήρξε ή πνευματική προσφορά του Γεωργίου Σπυριδάκη, γιού του δασκάλου Κωνσταντίνου Σπυριδάκη, στη γενέτειρά του, τό Κατσιδόνι Σητείας με τήν άποστολή βιβλίων για τή συγκρότηση βιβλιοθήκης, τήν όργάνωση όμιλιών-διαλέξεων σχετικών με τή Λαογραφία και άλλων έπιστημών από ειδικούς έπιστήμονες, αλλά και ή μέριμνά του για τα άφορόντα στον τόπο του διάφορα θέματα. Ένίσχυσε ήθικά και υλικά ποικίλους συγγενείς και συγχωριανούς. Στην Αθήνα άγόραζε από καταστήματα συντοπιτών του και παρείχε κάθε βοήθεια στους έν Αθήναις κρητικούς συλλόγους.

Άφυπηρετήση

Ό Γεώργιος Σπυριδάκης, ακούραστος, εργατικός, χαλκέντερος θα έλεγα, ύπηρετούσε και έξυπηρετούσε. Μετά τήν άποχώρησή του τόν Αύγουστο του 1972 από τήν ενεργό ύπηρεσία, λόγω όριου ήλικίας και άφου άφήρεσε μόνος του τις πινακίδες με τους τίτλους του συνέχισε να έρχεται καθημερινώς στο Σπουδαστήριο, να κάθεται σε μία γωνία, παρά τις επίμονες παρακλήσεις τής Άννας Γουήλ και τις δικές μου να χρησιμοποιεί τό γραφείο του. Σεμνός και άφανής, διακριτικά προσφέρει τις ύπηρεσίες και τήν πολύτιμη πείρα του για τή λειτουργία του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας, τό δημιούργημά του.

Άσθένεια – Θάνατος

Άκόμη και στο Νοσοκομείο, χτυπημένος από τήν επάρατο νόσο, ως τή στιγμή που τόν έγκατέλειψαν οι δυνάμεις του και ή φωνή του μόλις άκουγόταν, ή σκέψη του ήταν τό Σπουδαστήριο, ή Άννα Γουήλ και έγώ.

Αξιοπρεπής στην ώρα του πόνου απομάκρυνε ήδη από τα μέσα του 1974 όλους τους αγαπητούς του σενεργάτες, φίλους και μαθητές, για να μην πικράνει και υποχρεώσει κανένα.

Ο θάνατος του Γεωργίου Κωνσταντίνου Σπυριδάκη στις 29 Ιουνίου το 1975, ημέρα της έορτης των Πρωτοκορυφαίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου (ίσως σημαδιακή για τον ίδιο, αφού ασχολήθηκε με τη λατρεία του αγίου Παύλου στην Κρήτη), ήταν για τον κόσμο του, όσους τον βίωσαν και τον ένοιωσαν, στέρηση και έλλειψη, ένα τεράστιο κενό.

Στη θέση του επάνω από το κάθισμα του γραφείου του, που και αυτό ιδίοις εξόδοις αγόρασε, έμεινε πια μόνον ή φωτογραφία του, την οποία σε μιὰ σεμνή επιμνημόσυνη τελετή ανήρτησε στις 29 Ιουνίου του 1976 ο τότε Έπόπτης του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας, όμότιμος τώρα καθηγητής της Βυζαντινής Φιλολογίας, Αθανάσιος Δ. Κομίνης.

Μετά τη μεταφορά του Σπουδαστηρίου το 1987 στην Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου, ή φωτογραφία του Γεωργίου Κ. Σπυριδάκη δεσπόζει, μετά την ανάρτησή της από τον τότε Διευθυντή του Σπουδαστηρίου Στέφανο Δ. Ήμελλο, στον χώρο όπου στεγάζεται το Αρχείο Χειρογράφων Πρωτογενούς Λαογραφικής Έγλης, το όποιο με τον ίδιον ένθουσιασμό από το 1966 όταν μου ανέθεσε την οργάνωσή του, συνεχίζω να εμπλουτίζω με τις φροντιστηριακές εργασίες πρωτογενούς λαογραφικής ύλης των φοιτητών, ως αδιάκοπο μνημόσυνο για την αγαλλίαση της ψυχής του αγαπημένου και σεβαστού μου καθηγητού – προϊσταμένου Γεωργίου Κ. Σπυριδάκη.

Έπ' ευκαιρία θα ήθελα να ζητήσω συγγνώμη και να δικαιολογήσω τις συνεχείς αναφορές στο πρόσωπό μου, που όμως οφείλονται στο γεγονός ότι ή πανεπιστημιακή μου ζωή από το 1966 έως σήμερα, τριάντα έννέα όλόκληρα χρόνια, είναι άρρηκτα συνυφασμένη με το Σπουδαστήριο Λαογραφίας.

Αποτίμηση του έργου

Όσο ο καιρός περνάει, ή χρονική απόσταση αναδεικνύει το μέγεθος του οργανωτικού, του διοικητικού και του έπιστημονικού – διδακτικού έργου του Γεωργίου Κ. Σπυριδάκη και την ουσιαστική συμβολή του στη Λαογραφία.

Ο Γ. Σπυριδάκης έβαλε τις βάσεις, έθεσε τις προδιαγραφές και όριοθέτησε το πλαίσιο για τη λειτουργία έως και σήμερα του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας με την προσαρτημένη σε αυτό μουσειακή συλλογή.

Τις αρχές του υίοθέτησαν έν πολλοίς και οί διάδοχοί του Καθηγητές – Διευθυντές του Σπουδαστηρίου, ό Δημήτριος Οίκοномиδης, ό αείμνηστος άκαδημαϊκός Κώστας Ρωμαίος, ό Στέφανος Ήμελλος, ως και ή υπογράφουσα και με την ιδιότητα τώρα της διευθυντριάς του

Σπουδαστηρίου. Επίσης τις σεβάστηκαν οί κατά περιόδους διατελέσαντες Έπόπτες – Διευθυντές του Σπουδαστηρίου: Αθανάσιος Δ. Κομίνης (1974-1976), Καθηγητής τής Βυζαντινής Φιλολογίας, όμότιμος, Κάρολος Μητσάκης (1980-1981), Καθηγητής τής Νεοελληνικής Φιλολογίας, όμότιμος, Κωνσταντίνος Α. Μανάφης (2000-2003), Καθηγητής τής Βυζαντινής Φιλολογίας.

Η σύντομη συναισθηματική αναδρομή στο έργο και την προσωπικότητα του Γεωργίου Κ. Σπυριδάκη είναι ένας ελάχιστος φόρος τιμής, μέσω έμου, του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας μετά τής προσηρημένης Λαογραφικής Συλλογής, τó όποιο με κόπο, πόνο, αúταπάρνηση και αγάπη δημιούργησε, ύπηρέτησε και ελάμπρυνε ó μεταστάς.

Αιώνία σου ή μνήμη ΔΑΣΚΑΛΕ.

**Έπιστημονικό Προσωπικό
τῆς Έδρας καὶ τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας
μετὰ προσηρτημένης λαογραφικῆς Συλλογῆς**

1. Σπυριδάκης Γεώργιος Κ. (1964-1972): Καθηγητῆς τῆς Έδρας Λαογραφίας – Ίδρυτῆς καὶ Α΄ Διευθυντῆς τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας. Διευθυντῆς τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας.
2. Μηλίγκου-Μαρκαντώνη Μαρία (1964-2007): Πρώτη βοηθός (Μάϊος 1966) τῆς Έδρας Λαογραφίας. Αναπληρώτρια Καθηγήτρια. Διευθύντρια τοῦ Σπουδαστηρίου (Ἰανουάριος 2004).
3. Γουήλ-Μπαδιεριτάκη Άννα (1969-2008): Βοηθός (1969). Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Λαογραφίας.
4. Οἰκονομίδης Δημήτριος Β. (1973-1975): Καθηγητῆς Έδρας Λαογραφίας. Διευθυντῆς Σπουδαστηρίου καὶ Διευθυντῆς Κέντρου Ἐρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας.
5. Σημιαϊάκη-Παγκάλου Μαρία (1975-1990): Βοηθός Σπουδαστηρίου Λαογραφίας μὲ πολυποίκιλη οὐσιαστικὴ προσφορά.
6. Ζωγράφου-Κορρέ Κατερίνα (1975-2007): Ἐπιμελήτρια Σπουδαστηρίου. Καθηγήτρια Λαογραφίας.
7. Ρωμαῖος Κώστας (1976-1980): Καθηγητῆς Έδρας Λαογραφίας. Διευθυντῆς Σπουδαστηρίου Λαογραφίας. Ἀκαδημαϊκός.
8. Ἥμελλος Στέφανος Δ. (1981-2000): Ὑφηγητῆς Λαογραφίας (ἀπὸ τὸ 1972). Καθηγητῆς Έδρας Λαογραφίας. Διευθυντῆς Σπουδαστηρίου. Διευθυντῆς τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας ἕως τὸ 1982 ὅποτε παραιτεῖται ἕξαιτίας τοῦ νόμου περὶ διπλοθεσίας.
9. Μακροῦ Χρυσούλα Ἰω. ΕΜΥ (1986-1989): ἕως καὶ τὸ 2000 συνεχῆς ἑθελοντικὴ προσφορὰ ἐργασίας.
10. Πολυμέρου-Καμηλάκη Αἰκατερίνη (1994-2000): Λέκτωρ Λαογραφίας. Διευθύντρια τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας.
11. Παπαμιχαήλ-Κουτρούμπα Άννα (2001-2005): Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Λαογραφίας.

Βιβλιοθηκονόμοι

1. Σούλη-Carrano Ζηνοβία: 1984 (Νοέμβριος) - .
2. Ζούπα-Μπόκα Ζωή: 1990 (Φεβρουάριος) - .

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

**Χειρόγραφο 564, Πολιχνίτος Λέσβου 1967-1968,
Πηνελόπη Μίλτ. Ψάνη.
Βιογραφίες πληροφορητῶν.**

1. Γουνατούδα Κατατριώτου (Γγνατία Κατατριώτου)

Τοῦ παρόνουμα μ' (=ἐπώνυμο) εἶνι Παπα-Φιλίππου, τσι πῆρα ἄντρα τοῦ Στρατή Κατατριγιώτ'.

Γηνήθ'κα τοῦν Ἄλουνητῆ (=Ἰούλιος) σ' δικαφτὰ τοῦ μηνὸς τοῦ χίλια οὐχτακόσα οὐγδόντα ἕξ (1886). Ἡ μάννα μ' μι γέννισι μὲς τοῦ παχνι (=φάτνη). Γιατὶ ἔκανι πιὸ μπρουστά δυὸ μουρά τσι πέθαναν, τσι τοῦ ἔταξι (=ἔταξε) τσι μι γέννισι μὲς τοῦ παχνι σὰν τοῦ Χριστό. Ἄμανι γίνικα δυὸ χουρνῶ πέθανι γῆ μάννα μ'. Κάθουμν'ταμ (=καθόμουνα) μι τοῦμ πατέρα μ'. Φτὸς εἶχι παντρητῆ δυὸ φουρές, μπροῦν νὰ πάρ' 'ν μάννα μ' τσι πιθάναν οἱ γιναίτισι τ'. Ἀπὸ 'ν πρώτ' τῆ γυναίκα τ' ἔκανι μουρά, μιὰ κόρ' τσι δυὸ γυιοί. Πέθανι γῆ γυναίκα τ' τσ' ἄφ'σι τὰ μουρά μ'κρά. Φτὸς ἦνταν οὐρφανός, ἐν εἶχι κανέναν νὰ λουγιάξ' τὰ μουρά τ', νὰ τοῦν ζ'μῶσ', νὰ τοῦν μπαλώσ'. Ἦνταν παλλικάρ' τσι ξαναπαντρέφ'τσι, ἀλλὰ ἡ γυναίκα τ' πέθανι πάλι ὕστερα ἀπὸ ἰννια (9) μῆνις. Ὑστερα πῆρι 'ν μάννα μ', ἔμ τσι φτῆ πέθανι.

Σάνι παντρέψαμι 'ν ἀδιρφή μ' θὰ ν' πρώτ' γυναίκα, κάθουμνταμ σὶ φτήναν. Μὶ λόγιαζι, γιατὶ ἔτρουγι ἡ γαμπρὸς ἰμ 'ν πιριουσίγια μ'. Συμφουνήσαν νὰ μι μάθιν γράμματα, ἀλλὰ ὕστερα 'φτὸς (=ὁ γαμπρὸς) ἔ μ' ἄφ'νι (=δὲν μοῦ ἐπέτρεπε), γιατὶ ἤθιλι νὰ λουγιάζου τὰ μουρά τ'. Στοῦ σκολειὸ ὄπιτι (=ὀπόταν) ἤμνταμ ἀδειανὴ πάγινα, τσ' ἔδγισ ἔμαθα τὸν α, βού, γού, δού, ντιγὲ τοῦ ἀλφαβητάριγιου.

Σ'ν ἀδιρφή μ' κάθουμνταμ δικαἕξ (16) χρόνια. Κουπιλλοῦδ' μι στέρναν στα ζᾶ, σ' ἰλιές. Ἄμανι πέθανι ἡγι ἀδερχή μ' γῶ ἤμνταμ εἴκουσ' (20) χουρνῶ ἀπόμ'να μὸ μι τοῦν ἄντρα τ' τσι τὰμουρά τ'. Νοικιάζαν τὰ χουράφια μ' τσι μι σ'παράδις κάναμι τοῦ σπίτι μ'.

Ὑστερα βρέστσι (=βρέθηκε) ἓνα πιδί, γῆ Στρατῆς, τσι μι ριβουνιάσ'τσι. Ὑφτὸς ἐν εἶχι πιριουσίγια· ἦνταν χτίστ'ς τσ' εἶχι μὸ ἓνα μαλὰ (=μιστρι) τσ' ἓνα σφυρί. Παντρεῦκα κουστριγιῶ χουρνῶ (23). Πιρνούσαμι καλά, μὸ τί ἦνταν, πού, μόλις παντρεῦκα, τοῦν πῆραν στοῦν Τούρτσ'κουν τοῦ στρατό. Πάγηνι, ἤρχουνταν, λιπουτάχτ'ζι γιατὶ ἤμνταμ ἀρφανὴ τσ' ἐν ἤθιλι νὰ μ' ἀφήνι μουναχή.

Ἐκανα ἓνα μουρὸ τσι γέννουμ (=γεννοῦσα) πέντι μέρις χῶρις γιατρό, μὸ μι 'ν μαμή. Ἦπουφάχισα νὰ πιθάνου γιατὶ πρίσ'κα (=πρίστηκα) τσι μιλάνιασα· τοῦ μουρὸ πέθανι μέσα μ', τσι τοῦ γέννισα πιθαμένου. Ἦγι ἄντρας ἰμ κάνταν μὲς τοῦ σπίτ', ἐνι μπόρ'γι νὰ βγῆ ἀπ' ὄξου. Ἐνι πιράσαν πουλλῆς μέρις τσι τοῦν πιάσαν. Εἴμαστι σ' ξουχή τσ' ἦρταν οἱ Τούρτσ' μὲς

τὰ ντάμια (=καλύβια) τσί τούν πῆραν μαζί μὶ καμπόσ' ἄλλα. Γὼ γύρ'σα πίσου στοῦ χουριό. Ἐνι πιράσαν πουλλές μέρις τσί 'φτός ἔσπασι 'ν κλειδαρειὰ σ' φυλακῆς μαζί μ' ἕναν ἄλλον τσί παγιούκαν (=ἔφυγαν).

Γὼ νοίκιαζα τὰ κτήματα τσί πέρνουμ (=περνοῦσα) τσί γὼ τσί φτός. Ὑστερα, ἄμανι γίνητσι κατουχή, ἔκανα ἄλλου ἕνα μουρό. Ἐφτός ἦνταν μές τὸν σπὶτ' τσί μιὰ μέρα ποῦβγι ἀπ' ὄξου, οἶγι Ἑλληνις τούν πῆραν πάλι στρατιώτ'. Πότι τούν ἀπουλνοῦσαν (=ἀπέλυον) τσί πότι τούν παίρναν.

Εἶχα ἕνα κουπελλοῦδ' 'ν Κατιρίνα μ' τσί, ἄμα τούν παίρναν, γὼ τσί 'φτό μὶ λουλούδια τούν ξιβγάζαμι, πὸν τούν εἶχαν διμένουν μὶ σ' κληπτσίδις (=κλειδαρειές). Μεῖς κλαίγαμι τσί φτός παραπουνιένταν τσ' ἤθελι νὰ τούν ἀφήσιν γιατί ἤμνταμ οὐρφανή. Ἡ καρδούλα μ' ράγιζι!

Εἶχα ἕξ μουρὰ καμουμένα τσί 'φτός ἦνταν ἀκόμα στοῦ στρατό.

Μιὰ φουρὰ ἦνταν λιπουτάχτ'ς τσί πάγιτσι ὄξου στοῦ χουράφ' τὸν πουρνό. Ἀρχόντιν (=ἔρχονται), πιάνιν 'ν μπόρτα ἕνας χουρουφύλακας τσί λόγι «ἔλα σὶ θέλιν στοῦ σταθμό». Ὠχ! Παναγιούδα μ'! Τί μὶ θέλιν! Τούν εἶπα «ἄμαν εἶνι γιὰ νὰ μὶ κρατήσιτι, νὰ πάρου ψουμὶ γιὰ τὸν μουρὸ πὸν εἶχα μαζί μ'». Πάγου ἔτσι, μὸ τί νὰ δῶ! Γιμάτου γοὶ φυλακές ἀπὶ γυναίτσις. Ἐν ἦνταν μόνου γῆ σ' σκόδς ἰμ (=δικός μου) λιπουτάχτ'ς. Μένα τσί μιᾶς ἄλλ'νῆς ἦνταν σ' ξουχῆ μακρυγιά τσ' ἔν ἦρταν. Μεῖς τί νὰ κάνουμι! Μαθὲ «βγάλτι μας». Τίπουτα. «Θὰν ἔρτιν οἶγι ἄντρ' σας, νὰ ἔβγιτι». Σκέφ'κα τὸν πολὺ, τσί στέρνου, φουναζου 'ν μπεθερά μ', δίνου τὸν μουρὸ μ' τσί τὸν πῆρι. Ὑστερα μαζί μὶ 'ν ἄλλη γυναίκα εἶπα:

- Βγάλτι μας νὰ κάνουμι τὸν νιρό μας.

Τσί μᾶς βγάλαν ἀποῦ πίσου μιριά τσί κόψαμι γοὶ δυό μας (=φύγαμε). Γὼ ἤξερα πὸνς ἦνταν ἠγι ἄντρας ἰμ ὄξου τσί σὶ ποιὸ μέρους ἦνταν. Ἦνταν δυὸ ὠρις δρόμους. Ἦγι ἄλλι ἠ γυναίκα ἔκουψι σ' ἕνα σπὶτ'. Γὼ πῆρα τὰ τσόκουρα (=τσόκαρα) στοῦ χέρ' τσί ἔκουψα στοῦ χουράφ' πάτσι τούν βρῶ τσί τούν εἰδουποιήσουμι ὅτι μᾶς φυλακῶσαν. Σάνι πῆγα ἠγι ὠρα βράδουαζι. Κάτσα (=κάθησα) πάσι μιὰ πιζούλα ν' ἀπουκουραστώ. Ακούγου μιὰ φουνῆ τσί τραγ'δοῦσαν ἦνταν 'φτός τσί σ' ἄλλινῆς ἠγι ἄντρας. Ἄμα μ' εἶδαν ὕστερα ξ'λουθῆκαν (=τὰ ἔχασαν, ἀπόρησαν). Τὰ εἶπα οὔλα, τσί γυρίσαμι τσί πέσαμι σὶ ξένου σπὶτ'. Σ'κουθῆκαν τὸν προῦι οἱ δυνόντων τσί πῆγαν τσί παραδουθῆκαν σ' Μυτιλήνι. Ἐπιφτα μιὰ βδουμάδα σὶ ξένα σπίτια μὶ τὸν μουρὸ μ'.

Ἄμανι τέλειουσι τὸν στρατὸ καθούμαστι στοῦ σπὶτ' τσί πιρνούσαμι καλά. Ἀλλὰ ζαμπούνιεγι (=ἀρρώστησε) ἀπ' τὰ νεῦρα τ'. Ἦνταν κουμμάτ' νηυρικὸς (=νευρικός). Γὼ κάθουμνταμ στοῦ σπὶτ'. Σὶ δ'λειές σ' ξουχῆς σ' κάναν τὰ μουρὰ μ', πὸν μιγαλῶσαν.

Ἦγι ἄντρας ἰμ ὕστερα τὸν ἴρ'ξι (=ἔρριξε) στοῦ πιουτὶ (=μεθύσι) τσί πουλλές φουρὲς ἔκανι φασαρίγισ τσί παραξιγένταν. Ἄμανι πάντριψα 'ν Κατιρίνα ἔκανι καμπόσις φασαρίγισ τσί μᾶς στινουχώρησι. Κλαίγαμι τσί

φουνάζαμι μὶ τὰ παλαβάτα τ', ἀλλὰ ἴφτος ἦνταν μισομένους (=μεθυσμένος).

Ἔστερα παντρέψαμι οὐλα τὰ μουρά μας. Τσι τὰ ἔξ. Τὰ δυὸ τὰ ἔχου κουντὰ μ'. Τὰ τέσσιρα ξηνιφτῆκαν. Εἶνι καλὰ οὐλαντουν, μὸ πού εἶνι μακρυγιά μ' τσι θέλου νὰ τὰ δῶ. Τώρα μπρουν τέσσιρα χρόνια πέθανι τσ' ἡ γέρους τσ' ἀπόμ'να μοναχῆ σὰν κουκ'βάγια μες τοῦ σπὶτ'. Μὶ λουγιάζιν τὰ μουρά μ'. Ἔμ γὼ θέλου νὰ δῶ τσι τὰ ξηνιτεμένα. Κάθα μέρα μὶ τρῶ ἡ καμὸς σ' ξηνητειᾶς, πού εἶνι πουλὺ βαρὺς σὶ μιὰ γριγιά. Τοῦ ἕνα τοῦ μουρό μ' τοῦ στείλαμι δικατισσάρου χουρνῶ στοῦ Μαρόκου τσ' ἀκόμη ἔνι γύρ'σι νὰ τοῦ δῶ. Ἰχ! Ζουντανὸς χουρισμός!

«Τῆ ξηνιτειὰ τσι ἴν ἀρφανιὰ
εἶπαν πὺς εἶνι ἕνα
μὰ γὼ τὰ ἡδουκίμασα
τσ' εἶνι βαρειὰ τὰ ξένα!»

Χαίρουμι πού ἀξῶθ'κα νὰ δῶ τ' ἀγγουνέλια μ' τσι παρακαλιῶ τοῦ Θεοῦ νὰ τᾶχει γιρὰ νὰ τὰ δῶ ἀξουμένα μιὰ μέρα.

Ἦγι ἡλικία μ' ὄμους πέρασι πλιά τσι τώρα κάθι μέρα ἔμπουρῶ τσι εἶμι στινουχορημένι. Τὰ γηρατειὰ εἶνι ζόρ' πουλὺ. Γῆ ζουγῆ μ' τέλειουσι.

Γουνατούδα Κατατριώτου

2. Γιαννούλα Σπακουρή

Γὼ, μουρέλι μ', σάνι γεννήθ'κα ἔνι γνώρ'σα μάννα. Θὰν ἤμνταμ τριγιῶ (3) χουρνῶ ἄμανι πέθανι. Γῆ πατέρας ἰμ εἶχι προβατίνις τσι κατσιτσις τσι λιέμνταμ (=γύριζα) ὄξου. Μιὰ βουλά ἔκανι ζηυγάρ' (=ᾠργωνε)· γὼ φόρ'γουμ (=φοροῦσα) βρατσά, ξιστοισμένι (=ξεσχισμένη), ἔρμ' τσι σκουτ'νή (=ἔρημη καὶ σκοτεινή), μὶ κάτ' γκν'τούρια πουλὺ μεγάλα (=παλιὰ παπούτσια) πού μπουδουκλώνουμνταμ, τσι πουλλές φουρὲς ἔπιφτα κάτου. Ἔτσι πού κάθουμνταμ ἔσπασι γῆ βρακουζώνη μ' τσι γὼ ἔβαλα τὰ κλιάματα μὶ οὐλι δύναμ'. Γῆ πατέρας ἰμ πιάσι (=ἔπιασε, ἄρχισε) τὰ γέλια τσ' ἦρτι τσι μὶ ἴν ἔδισι.

Ἔδγιτς (=ἔτσι) μεῖς λιόμαστε.

Ἄμα ξιπιταχτήκαμι (=μεγαλώσαμε) παίρναμι τὰ πρόβατα ὄξου, νὰ τὰ βουστσίσουμι. Ἔτσι τ' ἀμουλέρναμι (=ἀφήναμε ἐλεύθερα), τσι πιάναμι τσι παίζαμι τὸν ντινικέ, τσι χουρεύγαμι τὰ κουπιλλούδια.

Μιὰ φουρὰ εἶμαστι σ'ν Κόκα (=ἀγροτική τοποθεσία) τσι θυρίζαμι ἔτσι μόνου, πού καθούμαστι τσι θυρίζαμι, εἶδι γῆ πατέρας ἰμ μιὰ βάρκα. Κατάλαβι πού ἦνταν παλιαθρῶπ', τσι πῆρ' τ' ἄλλα τὰ κουπιλλούδια, τσι μένα μ' ἀφήτσι (=ἄφησε) ἔρμ' τσι σκουτ'νή, νὰ φ'λάγου τὰ πρόβατα. Γὼ ἄμαν εἶδα ποῦρταν (=πού ἦρθαν) οἱ βαρκαροὶ πῆρα δρόμου,γιατί ἦνταν Τοῦρτσ'. Ἄμα ξιμουναχιάσ'κα (=ἀπομακρύνθηκα) ἤβαλα σ' φουνὲς «ῶ πατέρα! ῶ πατέρα!» μὶ τόσηνι δύναμ', πού τὰ β'νὰ κάναν ἀααα!

(=άντηχοῦσαν). Πῆγα σ'ν Κουρατσά, τὰ εἶπα στοῦν πατέρα μ' τοῖ γυρίσαν τοῖ τὰ πῆραν τὰ πρόβατα.

Οὔλου λιώννταμ ὄξου, μὶ τυράννιζι, γῆ πατέρας ἰμ' γι' αὐτὸ στοῦ θάνατού τ' ἔν τὸν ἔκλαψα. Μιγαλώσαμε δυὸ ἀδιρφές τσ' ἕνας ἀδιρφός, χουρίς μάννα. Τυραννήσ'κα, ὄλι μέρα πὰς τ' ἀντουγένι (=άλώνιζα), ἔνι χόρτασα ψουμὶ τοῖ νιρό. Σὰ δὲν ἔχισ μάννα! Τράβ'ξα σ' Χριστοῦ τὰ πάθια! Εἰστοισμένι, ἔρμ' τοῖ σκουτ'νή!

Ἔστιρα ἄμα παντρέψαμι 'ν ἀδιρφή μ' ἀγαπιόμαστε πουλύ. Γῆ πατέρας ἰμ' ἔκανι φασαρίγισ στοῦ γάμου, ἀλλὰ ποιὸς τὰ μ'λᾶ (=μιλᾶ); Ἔστιρα παντρεύκα τοῖ γῶ, τοῖ πέρασα τὰ πιὸ γκαλὰ χρόνια μ'. Πῆρα ἄντρα καλόν. Ν' ἀγιάσ' μου κουκκαλέλι τ' ὄπ' τσεῖτι (=κεῖται). Τοῖ τώρα εἶμι καλά, ἀλλὰ θ' μᾶσι (=θυμᾶσαι) τὰ πιρασμένα...

Ἐκανα τρεῖς γυιοί, ἡγι ἕνας πέθανι ἄς τ' ἀφήσουμι εὔτα (=αὐτά). Ἄμα πέθανι ἡγι ἀδιρφή μ' ἄφ'σι τὰ μουρέλια τ' μ'κρά. Γῶ ἤθελα νὰ τὰ σ'μαζώξω (=περιμαζέψω). Ἡ γαμπρὸς ἰμ' παντρεύτσι μιὰν ἄλλι, ἄμ ἔν τὰ λόγιαζι τὰ μουρά, μὸ λόγιαζι τοῦν ἡαυτὸ τ'. Τὰ ἡλιγα (=τὰ παιδιὰ) «μούρ' ἀφῆτι τηνι (=ἀφῆστε την), μουλάτι τηνι (=ἀφῆστε την), τσ'νηγῆσι τηνι τοῖ λάτι (=ἐλᾶτε) σὶ μένα». Ἔστερα 'ν τσ'νηγῆσαν τηνι ἄμανι μιγαλῶσαν. Τοῦ σπὶτ' ντουν ἦνταν ἔτοιουμόρροπου (=έτοιμόρροπο). Ἄχ! Τὰ πάθια μ'!

Γράμματα ἔν ἔμαθα. Ἐ ξέρου τίλιγια (=τί λογιή) εἶνι γῆ πόρτα σ' σχουλειοῦ. Τράβ'ξα τὰ ἡλέη (=ἐλέη).

Στοῦμ πατέρα μ' ἔνι γνώρ'σα χαρά, μόνου σ'ν ἀδιρφή μ', ἄμα 'ν παντρέψαμι, χάρ'κα κουμματέλι.

Τοῦ μουρό μ' τοῦ ἕνα, δικαπέντι χουρνῶ τραβγένταν γρίπ' (=γρίππη) τοῖ τῶπιασι, τοῖ τοῦ πῆραν σ'ν Ἀθήνα τοῖ πέθανι. Τοῖ γῶ κόντιψα νὰ πιθάνου. Ἀδειάσαν σπῖτια ἀπ' τῆ γρίπ'.

Γῶ δὲ θ'μοῦμι (=θυμᾶσαι) νὰ ἔπιξα (=ἔπαιξα) μὶ τὰ μουρὰ καθιόλ' (=καθόλου). Ἦμνταν (=ἤμουνα) τυραννισμένι! Οὔλου ξουχή τοῖ στὰ β'νά. Ἄμανι μιγάλινα (=μεγάλωσα) ἔκανα ρόκα, νὰ κάνου τὰ προυτσά μ'. Γύρνομ' (=γύριζα) ἀπ' ὄξου τοῖ γῆ ἀδιρφή μ' εἶχι ἔτοιμῖς λούνῖς (=λοῦνες μαλλί) τοῖ ἔκανα ρόκα (=ἐκλωθα) μ' οὔλι 'ν κούρασι μ'.

Παντρέφ'κα κουστισσάρου χουρνῶ (24). Ἡγι ἄντρας ἰμ' ἦνταν τριγιάντα, πουλὺ καλός! Ἐμ ποῦντος τώρα! (= ποῦ εἶναι τώρα;). Μιὰ Παρασσηυγῆ (=Παρασκευή) ἦρτι ἀπ' ὄξου τοῖ λέγι «Ἐ μπουρῶ». Ἐτριξα γῆ κασπουλιαριά (=καημένη), ἔσφαξα μιὰν ὄρθα (=κότα) τοῖ τοῦν πότ'σα (=πότισα σοῦπα). Νὰ δῆς π' τοῦν ἔκανα καλὸ μὶ τούτου! Τ' ἄ τοῦ κάνῖς ὄμους (=τί νὰ τὸ κάνῃς), 'ν ἄλλι Παρασσηυγῆ τοῦν θάψαμι. Ἀπόμ'να μοναχῆ μ'. Τοῦ σπὶτ' ἔ μ' εἶδι. Τυραννίζουμνταμ πουλύ. Τοῖ εἶπα μιὰ φουρά, θὰ πέσου στοῦ π'γάδ' νὰ πνιγῶ. Τοῦ ἀπουφάχισα. Ἀλλὰ κάτσα (=κάθησα) τοῖ σκέφ'κα τί θὰ γίνῖν τὰ μουρὰ μοναχά; ποιὸς θὰ γυρίσ' νὰ τὰ δῆ; τσ' ἔδγιτς ἔν ἔπισα. Λιέμνταμ οὔλου ὄξου, νὰ τ' ἀνιθρέψου. Ἐν εἶδα τοῦ

σπίτ', ἔμ θέλι μπαντανά (=ἄραγε θέλει ἄσπρισμα) γῆ ἄλλου τίπουτα.
Ἦβαζα καπνά, γι' αὐτὸ μάζιψα λίγισ παραδῖς.

Ἐν εἶδα γὼ στράτα (=δρόμο γιὰ παιχνίδι) τοῖ μουρά. Μὲς τοῦ σπῖτ' οὔλου!

Μιὰ βουλά πάγικα σ' ξουχή (τὸ καλοκαίρι), τοῖ γύρ'σα τ Ἄγιοῦ Δ'μ'τηριοῦ (=Δημητρίου). Ἐ' μ' ἤβλια τοῦ χουριὸ τοῖ τοῦ σπῖτ', οὔλου ὄξου.

Γιηνήθ'κα τοῦ Γινάρ' τοῦ χίλια οὐχτακόσοι οὐγδουνταδυὸ (=1882), στοῦμ Πουλιχνίτου, μὲς τοῦ σπῖτ'.

Στὸν τρίτου τοῦ μουρὸ μ', ἄμαν ἤμνταμ στοῦ μῆνα μ', ἔκανα πρῶτα τοῦ ὕστιρου (=ὑστερο) το' ὕστιρα τοῦ μουρὸ. Γλύτουςα ἀπ' ὅσ Χάρ' τὰ νύχια. Πληρώσαμε στοῦ γιατροῦ τριγιάντα (30) λίρις τοῖ σ' μαμῆ δικαπέντι, γιατί ἀνιβουκατιβαίναν· ἀπ' τοῦ Σταυροῦ (=Σεπτέμβριος) το' οὔλου τοῦ χιμῶνα μ' εἶχαν ἀνάστουλι (=ἀνάσκελη) πὰς τὸν καναπέ. Εἶχα τοῖ μουρὸ τοῖ χέζουνταν. Το' ἤγι ἄντρας ἰμ ἤπιονι (=ἔπαιονε) τὰ βρακέλια τοῖ τὰ ἔπλυνι ὄξου, τὰ στέγνουνι, τοῖ τᾶφιονι.

Ἄμα πέρασι ὕστιρα γῆ Λαμπρῆ (=Πιάσχα) ψόφ'σι ἓνα βόδ'. Πιτὰ (=ἄλλά) τοῦ κριγιάς (=κρέας) ἦνταν καλό, τοῖ τοῦ πῆραν γοῖ χασάμπ'δῖς (=κρεοπῶλαι) νὰ τοῦ π'λήσιν (=πουλήσουν) σ' Μυτιλήνι. Στοῦ δρόμου ὄμους χάλασι γῆ ρόδα (=τοῦ αὐτοκινήτου) τοῖ ἀργίσαν, τοῖ βρώμ'σι τοῦ κριγιάς. Τσεῖνοι (=ἐκεῖνοι) ὄμους, τοῖ βρουμ'σμένου πῆγαν τοῖ πλήσαν του.

Σ' δικάσαν, ἀλλὰ μὸ τὸν ἄντρα μ' τοῖ πλήρουνι κουσπέντι (25) μιτζίτια. Γι' αὐτὸ τότες καταστραφτήκαμ. Ὑστιρα δ'λέψαμι πάλι τοῖ μαζώξαμι παραδῖς.

Τώρα πὸν γέρασα κάτσα κουντὰ στοῦ γυιὸ μ' τοῖ παγαίνου στὰ χουράφια τ'. Εἶμι πουλὸ καλά, καλουπερνῶ, δόξα σ' ἡ Θεὸς (=δόξα Σοι, ὁ Θεός).

Τώρα ὄμους κάθι μέρα ἔμπουρῶ τοῖ κάθουμι οὔλου στὸν ἓνα τοῦ γυιὸ μ'.

Αὐτῆ 'νι γῆ ζουγῆ μ'.

Σᾶς χιριτῶ.

Γιαννούλα Σπακουρη

3. Γεώργιος Καρακλᾶς

Γιηνήθ'κα τοῦ χίλια οὐχτακόσα οὐγδούντα τέσσιρα (1884) στοῦμ Πουλιχνίτου.

Εἶμαστι ἕξ γυιοὶ τοῖ μιὰ κόρ'. Μιὰ φαμ'λιά! Ἄμα ρουτοῦσαν 'ν μάννα μ' πόσα μουρά ἔχῖς, ἔν πὸν θ'μοῦνταν (=δὲν θυμότανε), μὸ τὰ μέτρα μι τὰ δαχτύλια τ'. «Ἐχου τοῦ Γιώρ', ἔχου τοῦ Στυλιανό,...».

Στοῦ σκουλειὸ πῆγα κουμματέλι, ἀλλὰ μι τραβοῦσαν στὰ ζᾶ. Ἦμαθα τοῦ α, βού, γού, δού, μέσ' σὶ λίγῖς μέρις. Γιατί μ' ἤπιονι γῆ πατέρας ἰμ ὄξου. Εἶμι δυὸ - τρεῖς προυβατίνῖς τοῖ λιέμνταμ νὰ σ'βουστσίζου. Φόρ'γουμ

τσιρβούλια, τῶνα μπιτούνια (=όλόκληρο) τσί τᾶλλου μ'σό. Κακουμοιριά ἔτουσηνι τσ' ἀκόμ' καμπόσ'.

Μές τού κατόνι εἶχι ἕνα λάκκου νιοῦ τσ', ἄμα γυρίζαμι ἀπ' ὄξου, πλυνόμαστι τσ' εἶμαστι ἰντάξ' (=έν τάξει).

Στού σκουλειῶ ἐνι πάγινα (=δέν πήγαινα) τσ' ἡ μάννα μ' μ' εἶπι: «Πάνι, μουρέλι μ', τσί θὰ σὶ σφάξω τσί μιὰ πλαδούλα (=κότα)». Πήγα.

Στού διάλειμμα πήγα σπὶτ' τσί λίγου: «ῶ μάννα ἔσφαξες ἴν πλαδούλα, ἄμα ἄν ἔσφαξις, ἔμ παγαίνου πλιά».

Μιὰ βουλά ὅ,τ' μὶ ἤλλαξι (=ἄλλαξε μὲ καθαρά ρουῖχα) ἡ μάννα μ' τσί μὶ ἔλουσι, πήγα τσί κάτσα πᾶς ἕνα ραχταρέλι (=βραχάκι), τσί εἶχι ἀπάνου μιὰ ξαθιά (=ξανθιά) κουτσίλα (=ἀπόρριμα κότας), τσί κάτσα ἀπάνου τ'. Ὑστια σ' ἔφαγα μὶ ἴν κουπανίδα (=κόπανο), πού κοπανίζου τὰ ρουῖχα στοῦ πλύσιμο.

Μεῖς εἶμαστι ἀσκέρ πουλύ, τσί τὰ χρόνια τσεῖνα σινά, τσί φύγαμι παραγνοί. Γῶ ἔκανα ἑφτά (7) χρόνια παραγνοί. Τράβ'ξα πουλλοὶ ἀγῶνις. Ἄμνταμ μ'κρός τσί ἤμνταμ στοῦ θείου μ' παραγνοί. Μ' ἔστιρνι στοῦ νιοῦ τσί ἐνι μπόρ'γουμ νὰ γιμίσου τὰ βαρέλια. Μούλιαζα (=βρεχόμενον) ἴν μιὰ, μούλιαζα ἴν ἄλλι, τσ' ἡ κατίνα μ' ἔκανι σκ'ληκέλια (=σκουλήκια, κατίνα=πλάτη) τσί γῆ μάννα μ' τὰ ζούλα (=ἐπίεζε) τσί τὰ ἤβγαζε.

Σάνι τέλειουσα ἀπὶ παραγνοί, πήγα τσ' ἔμαθα χτίστ'ς.

Ἀπ' τού χτίστ ὕστια εἶχα βόδια τσί ζηγάρ'ζουμ. Τού ζηγάρ' τού ἑφταξα ἀπὶ δικαπέντι γρόσα ἴσαμι δικουχτῶ τσ' ἕνα μιτζίτ.

Τὰ τρόφιμα τὰ παίρναν οἱ κιατσίδις (= ἀγωγιάτες) πᾶς τὰ ζᾶ ἀπὶ ἴν Μυτιλήνι.

Ὑστια γίνικα τσουμπάνις. Μὶ πήραν στρατιώτ', ἀλλὰ ἴπειδῆς ἴπρηιτούσαμι τέσσιρα ἀδέρφια, ἔκανα τέσσιρ'ς μῆνις τσ' ἀπουλύθ'κα.

Μᾶς σ' ἴν πείνα εἶχαμι πρόβατα τσί μᾶς σώσαν τὰ πρόβατα τσί τὰ χουράφια.

Ἐτουτι πούνταν τούρτσ' στοῦ χουριό, μιὰ φουρά ἤμνταμ στοῦ ζηγάρ'. Ἄμνι πάγινα στοῦ χουράφ' εἶχα ἕνα π'λάρ (=πουλάρι), τσί ἀκ'λούθα ἀπού πίσου. Σὶ λίγου τού π'λάρ' χάσ'τσι (=χάθηκε). Ἰδῶ τού π'λάρ', ἴκει τού π'λάρ', πούβιτα τού π'λάρ' ληκέλια (πούβιτα=πουθενά). Γυρίζου τσί βλέπου ἕνα Τουρκέλι τσί τού ἔδινι μὶ σπαγγέλια (=σπάγγους), νὰ τού καβαλέψ'. Ἄμα μ' εἶδι ἴφτὸ παίρνι δρόμου, τσί γῶ ἔρρ'ξα δυὸ πιστουλιές, τσί ἴφτὸ φώναζι «ἄνινέσιμ!» ντιγὲ «ῶ μά!» (=μαμά!). Πήρα τού π'λάρ' τσί πάγικα. Ποιανού Τούρκ' ἦνταν τού Τουρκέλι ἐν τού ἴξια. Μιὰ βραδυὰ ἤρχουμνταμ ἀπ' ὄξου τσί ἦνταν σκουτ'νά, τσί πέρνουμ ἀπού κάτου ἀπ' τὰ σπύτια τὰ Τούρτσ'κά, στή Γρίπα. Ἡ πατέρας ἡ Τούρκους βάστα ἕνα πλάτσασμα (=μεγάλη πλάκα) τσί μὶ πιρίμινι (=περίμενε) στοῦ παναθύρι τ'. Ἄμνι πέρνουμ ἀπού κάτου ρίνι τού πλάτσασμα, ἀλλὰ, ἠτύχῶς τσ' ἔμ ἠῦρι. Θὰ μ' ἔκανι πίττα. Γῶ πέταξα τσί πάγικα μές τού χουριό. Γλύτουσα ἀπὶ σ' Χάρ' τὰ νύχια. Θὰν ἤμνταμ τώρα ξιχασμένους. Διαβόλ' τού Τουρκέλι!...

Στὰ νειᾶτα μ' γλέντ'ζούμ· ὅπ' ἄκ'γα μουσική, π'λάλιουμ. Εἶχα κουσιδου (22) ἀγαπ'τσές (=ἀγαπητικές). Εἶχα ἓνα φίλου. Ἦνταν ἀπουκριγές τοῖ στοῦ μαχαλά τ' ἔπιζι ντινικές. Τσι μι λέγι «ἄντι νὰ πάμι ῥέ, τσι θὰν εἶνι ἴτσι πέρα (ἢ ἀγαπητικιά σου)». Πήγαμι, γῆ πόρτα κλειστή. Ἀνιβαίνουμι πὰς τοῦ δῶμα, τσι τοῦ παναθύρ' κλειστό. Λέγου στοῦν ἄλλουν:

- Στέκα (=στάσου) βρὲ ἔδιου (=ἐδῶ).
- Ποῦ θὰ πὰς ρέ;
- Τώρα θὰν ἔρτου.

Γὼ εἶδα ἀπ' τοῦ παναθύρ', τσι κάνταν μὲς τοῦ σπίτ' ἓνας γέρους, σ' γουνιά, τσι πυρώνουνταν σ' φουτιά. Πάγου τσι παίρνου μιὰ οὐκὰ ἄλας. Τοῦ ἔρρ'ξα ἀπ' τοῦ π'καρὶ τσ' ἔκανι πὰς φουτιά πὰτ! πὰτ! Τσι φώναζι ἡγι ἄθριπους. Κάψαμι τοῦ βρατοῖ τ'.

- Βρὲ διαβόλ' κόρις, θὰ μᾶς κάψιν ἀπόψι!...

Εἶπι στὴ γιναίκα τ' τσι σ'ν κόρη τ'. Ἦτές φρουκαλιουῶσαν τὰ κάρ'να. Τοῦ γλέντ' (=γλέντι) τέλειουσε.

Μιὰ φουρὰ ἤμνταμ μ' ἓνα γκμπάρου μ' παρίγια. Λοιπὸν μᾶς τσόστσι (=κόλλησε) ἢ γέρους τσι μᾶς ἔκανι τοῦ μάγκα. Ὅπ' παγαίναμι ἤρχουνταν. Τσι λέγι «βάλι μας ἓνα ρατσι», χτύπα τσι τὰ θ'κά μας τὰ πουτήρια. Τοῦν λέγαμι «Γιατί τὰ χτυπᾶς;». «Ἀσικτίρ!» ἤλιγι. Ξένταν φαίνιτι! (=ἤθελε νὰ τὸν κάνη γαμπρό). Ἦρτι μιὰ μέρα στοῦν καφινὲ τσι γὼ ἤμνταμ πουλὸ μισο'μένους (=μεθυσμένος). Λοιπὸν ἤρτι νὰ κάνι πάλι ἔφτα. Τραβῶ τοῦ μαχαίρ', ἀλλὰ ἴπειδῆς εἶχι ἀγέρα, πέτα (=πετουῖσε) ἢ πατατούκα τ' (=σακκάκι), γι' αὐτὸ τοῦ μαχαίρ' ἄρπαξι μόνου ἴν πατατούκα τ', τσι σ'τσισ'τσι (=σχίστηκε). Τσ' ἔδγισ κόψαμι τοῦ βῆχα τ'.

Ἦστιρα βρέσ'τσι (=βρέθηκε) μιὰ καλὴ κουπιλλούδα, τοῦ Μαριγῶ, τσι ἴν παντρεύκα. Ἦκανα τρεῖς κόρις τσι τρίγια ἀγόρια. Εἶχαμι δυὸ γιόμηλα (=δίδυμα), ἀλλὰ μὲς τοῦ χρόνου τοῦ ἓνα πέθανι.

Πιράσαμι πουλὸ καλὰ τὰ χρόνια μας. Μόνι πὸν τῶνα τοῦ κουπιλλούδι μ' ἀρρώστιψι τσ' εἶνι παράλυτου. Ἐόδιψα πουλλοὶ παράδισ, γιὰτί εἶνι μουρὸ μ' τσι τοῦ πουνιῶ, τοῦ ἔτριξα σ'ν Ἀθήνα ἔμ ἔν τοῦ κάναν τίπουτα.

Τώρα κάθουμι μι' ἴν γριγιά μ' τσι μι' φτὸ τοῦ κουπιλλ'δέλι μ', γιὰτί πάντριψα τὰ ἄλλα, μέσ' ἓνα γηρουτ'κὸ (=καλύβι). Καμαρώνου τ' ἀγγόνια μ' τσι δουξάζου τοῦ Θιό, πὸν μι' ἄξουσι νὰ τὰ δῶ τσι νὰ τὰ καμαρώνου. Τοῦν παρακαλιῶ νὰ τὰ δίνι κάθι ἡτύχια.

- «Ἦ Θε μου τί σὶ ἔφτιξα
- τσ' οὔλου μι τυραννίζεις;
- πὲς μι πρῶτα τοῦ σφάλμα μου,
- τσ' ὕστιρα δίκασί μι».